

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.

«__» _____ 20__ р.

р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ
МНЕМОТЕХНІКИ

Кваліфікаційна робота студентки групи
СОМ-22

ступінь вищої освіти «магістр»

спеціальності 016 «Спеціальна освіта.
Логопедія»

Пухальської Ірини Василівни

Керівник: доктор наук, професор

Бондаренко Ю.А.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ.....	7
1.1. Особливості розвитку мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	7
1.2. Особливості мотивації мовленнєвої активності у дошкільників із порушеннями мовлення.....	12
1.3. Мнемотехніка як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку.....	17
Висновок до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ II ВПРОВАДЖЕННЯ В ЛОГОПЕДИЧНУ РОБОТУ ЗАСОБІВ МНЕМОТЕХНІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	27
2.1. Вивчення рівнів розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	27
2.2. Зміст роботи з застосування мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників із порушеннями мовлення.....	38
2.3. Визначення ефективності логопедичної роботи із застосуванням мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення.....	49
Висновок до другого розділу.....	54
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення основною метою дошкільної освіти є створення умов для максимального розкриття індивідуального вікового потенціалу дитини. Мовленнєвий розвиток дитини – одна з основних умов становлення особистості в дошкільні роки. Кожна дитина повинна навчитися змістовно, граматично правильно та послідовно викладати свої думки та, для цього, відповідно, бути мовленнєво активною.

Саме у мовленнєвій активності дитини реалізується основна, комунікативна, функція мови та мовлення. Нині проблема розвитку мовлення стає особливо актуальною, сучасний світ насичений новітніми технологіями, діти живуть у потужному потоці інформації, де живе спілкування замінюється спілкуванням з комп'ютером і телевізором, планшетом або телефоном. Нестача спілкування батьків зі своїми дітьми, ігнорування як батьками, так й дітьми мовленнєвих труднощів призводить лише до збільшення кількості дошкільнят із порушеннями мовлення. Мовні порушення утрудняють спілкування, негативно впливають на розумову діяльність, призводять до змін в емоційній сфері дитини, обмежують оволодіння понятійними значеннями та мовленнєвими зразками, суттєво знижують мовленнєву активність дитини. Дитячі розповіді не багатослівні, багато повторів, тривалих пауз, а головним є те, що дитина сама не будує розповідь, а копіює попередню з незначними змінами, словниковий запас обмежений. Дослідження сучасних науковців показують, що проблема мовленнєвої активності дітей дошкільного віку є комплексною (А. Арендарук, Н. Базима, Н. Ільїна, К. Крутій, І. Мартиненко, Ю. Рібцун та ін.).

Крім того, процес розвитку мовленнєвої активності відображає особливості не лише мовленнєвого, а й загального психічного розвитку дитини, оскільки є важливим показником як загальної мовленнєвої

культури особистості, так і її основних психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги тощо). Так, оволодіння зв'язним монологічним мовленням впливає на досягнення загального мовленнєвого розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку та є необхідною умовою успішності навчання дитини в школі. (Н. Базима, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Літвінова, І. Мартиненкота ін.).

Цілеспрямований процес загального мовленнєвого розвитку дитини передбачає застосування ефективних технологій. Мнемотехніку розглядають як сучасну технологію, що справляє позитивний вплив на процес розвитку зв'язної монологічної, граматичної та фонетичної форми мовлення дітей.

У дослідженнях сучасних науковців мнемотехніка визначається як система прийомів, завдяки яким дитину вчать запам'ятовувати нову, потрібну, складну інформацію і розширюють пам'ять. Як підкреслюють А. Чумаченко та Л. Гавриліна, за допомогою мнемотехніки відбувається передача інформації в образи (слухові, зорові, графічні) та асоціації; забезпечується розвиток пам'яті, інтелекту, уважності та мовлення у дітей дошкільного віку.

Актуальність застосування мнемотехніки в розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення полягає в тому, що дана технологія теоретично та емпірично обґрунтована; прийоми символізації спрощують та прискорюють процес заучування та засвоєння нового відеоматеріалу, підвищуючи ентузіазм до пізнавальної діяльності; використовуючи текстову аналогію, дитина навчається розподіляти головне, систематизувати та зіставляти нові знання. Модифікації-картинки в мнемотехніці сприяють активізації розумових процесів у дітей дошкільного віку, забезпечуючи становлення зорової та зоровий пам'яті, асоціативного та метафоричного мислення, уваги, уяви, зв'язної монологічної тиради. Прийоми мнемотехніки набагато розширюють кругозір малюків, способи осягнення навколишнього світу,

розвивають фантазію. У дітей виховується впевненість та бажання розповідати свій сценарій або історію.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості використання мнемотехніки з формування мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в логопедичній роботі.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників із порушеннями мовлення засобами мнемотехніки.

2. Вивчити рівні розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

3. Розробити та впровадити програму застосування мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

4. Перевірити ефективність логопедичної роботи із застосуванням мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Об'єкт дослідження: логопедична робота у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження: розвиток мовленнєвої активності старших дошкільників із порушеннями мовлення засобами мнемотехніки.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, бібліографічно-описовий, узагальнення), емпіричні (спостереження, бесіда, аналіз документації, аналіз педагогічного досвіду, емпіричне дослідження (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), статистичний метод (кількісні показники).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практиці педагогів ЗДО компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення, дошкільних

логопедичних пунктів при ЗДО, окремі матеріали дослідження можуть використовуватися педагогами груп загального розвитку, студентами педагогічних ВНЗ, а також для подальшого дослідження обраної теми.

Експериментальна база дослідження. Емпіричне дослідження рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення проводилося на базі КЗДО (ясла - садок) комбінованого типу №54 Криворізької міської ради.

Апробація результатів роботи здійснювалася шляхом участі у двох конференціях: XXXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas», 22-25 серпня 2023 р., Лондон, Велика Британія.; III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації» (11-12 травня 2023 р.).

Публікації. Результати магістерського дослідження опубліковано в двох тезах доповіді у збірниках матеріалів конференції – Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (Кривий Ріг, Україна) та XXXIII Міжнародній науково-практичній конференції «Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas» (Лондон, Велика Британія).

Структура роботи: вступ, 2 розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел (74 найменування), додатки. Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Особливості розвитку мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення

На сьогодні в психолого-педагогічній літературі визначено теоретичні підходи щодо корекції порушень мовленнєвої активності, які характеризують цілісний розвиток дитини та є важливим показником її готовності до засвоєння шкільної програми [6, с. 10-15; 13, с.5-16; 28, с.369-372 та ін.]. *Мовленнєву активність* більшість науковців визначають як властивість людини або її діяльнісний стан, що характеризується прагненням до різноманітної мовленнєвої діяльності на рівні її мовленнєвих можливостей [6, с.11].

За переглянутими даними, можна сказати, що останнім часом кількість дітей із порушеннями мовлення значно збільшилася. Неповноцінний мовленнєвий розвиток негативно впливає на розвиток дитини, а саме на пам'ять, увагу, уяву, пізнавальну діяльність, сприйняття [27, с.210]. У таких дітей спостерігається відставання у формування мовленнєвих компонентів, а саме лексичних, фонематичних, граматичних знань, недостатньо сформовано вимовну та смислову сторону мовлення, що призводить до труднощів у відтворенні правильно побудованого зв'язного висловлювання. У таких дітей виникають труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими людьми, спостерігаються труднощі в навчанні та адаптації особистості в соціумі, що визначає мовленнєву активність як актуальний об'єкт психолого-педагогічного, психолінгвістичного дослідження [46, с.288].

У своїх роботах автори Н. Базима [3], А. Душка [27], О. Літвінова [42], М. Міщенко [52], О. Потапенко [55], А. Яковенко [72] наголошують

на тому, що під час обстеження відмічають труднощі звукового оформлення та смислового програмування, недоліки логічних і тематичних операцій, тому це дає змогу зрозуміти, що проблема існує. Це підкреслює, що логопедична робота з дітьми із порушеннями мовлення з розвитку мовленнєвої активності стає головною метою всього корекційного процесу, яка потребує кропіткої та тривалої роботи логопеда, батьків, вихователів та самої дитини, зумовлюючи необхідність ранньої діагностики зазначених порушень та розробку нових, ефективних підходів до їхньої корекції.

С. Конопляста виокремлює в мовленні три функції зв'язку із зовнішнім світом: комунікативну, регулювальну, пізнавальну. Комунікативна функція розвивається раніше за всіх. У зв'язку з чим автор поділяє становлення і розвиток мовлення та, відповідно, мовленнєвої активності за віковими особливостями дитини [39, с.40-42].

Автори сучасних досліджень зазначають, що діти припускаються помилок під час складання розповіді за заданою темою, картинкою, серією картинок, відсутня логічність послідовності висловлювання, пропуски головних деталей розповіді, повтор епізодів; також виникають труднощі під час планування висловлювання [3; 16; 20; 29; 42 та ін.].

Таким чином, після проведення аналізу наукової та спеціальної літератури можна виокремити низку причин, що визначають нерозвиненість мовленнєвої активності в дітей 5-7 років з порушеннями мовлення:

- порушення зв'язного мовлення виникають у бесіді, під час складання розповіді за картинками, серією картинок. А саме відбувається «застрявання» на менш важливих подіях, а пропускаються головні події, відбувається повтор епізодів;
- виникають труднощі у виборі певних мовних засобів й плануванні послідовності висловлювань;
- у мовленні дитини переважають прості речення.

Тому на сьогодні збільшується кількість авторських методик, спрямованих на вивчення стану розвитку мовленнєвої активності в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Їх аналіз дав нам можливість зауважити на те, що методики схожі між собою та мають загальну структуру, яка включає в себе:

- переказ тексту (знайомої і не знайомої казки);
- складання розповіді за серією сюжетних картинок у попередньо розташованій послідовності;
- складання розповіді на матеріалі сюжетної картинки;
- складання розповіді на основі особистого досвіду.

Єдиної методики щодо вивчення стану розвитку мовленнєвої активності в дітей із порушеннями мовлення, нами не виявлено. Для цього необхідно проводити дослідження всіх мовленнєвих компонентів у дітей дошкільного віку: звуковимову, лексичні та фонематичні процеси, граматичний лад мовлення та зв'язне мовлення.

Значну увагу проблемі мовленнєвої активності та корекційно-педагогічним умовам її розвитку приділено в сучасних логопедичних дослідженнях цілою низкою авторів. І.Мартиненко у своїх роботах описала закономірності формування навичок оповідання та розглянула механізми формування навичок оповідання у дітей із загальними порушеннями мовлення [46-50]. У роботі А.Загнітко та .Домрачевої [31] проводилося дослідження, яке точніше дало змогу простежити механізм порушення породження зв'язного висловлення в дошкільників, що дає змогу забезпечити умови для розроблення найадекватнішого корекційного маршруту для кожної дитини з урахуванням механізмів порушення зв'язного мовлення, що в неї переважають.

У дослідженнях Ф.Бацевича було виявлено закономірності зв'язного висловлювання для побудови дитиною значущих мовленнєвих відрізків (слів, висловлювань, текстів) та моделювання дитиною власних мовленнєвих висловлювань [8].

Загалом у дітей 5-7 років з порушеннями мовлення спостерігаються труднощі в умінні складати переказ за серією картинок із попереднім розташуванням їх у послідовності сюжету.

Причини нерозвиненості мовленнєвої активності [24] у дітей 5-7 років:

1) операції, що забезпечують смислову організацію текстового повідомлення - передача смислової програми заданого тексту, встановлення часової послідовності зображених на картинках подій, знаходження та розвиток теми повідомлення, підсумок - порушення смислової цілісності мовленнєвих висловлювань;

2) операції, що забезпечують лексико-синтаксичне оформлення мовлення (порушення лексико-синтаксичного оформлення речень, вибору слів, вибір засобів міжфразового зв'язку, підсумок - порушення зв'язності мовленнєвого повідомлення).

Нами також проведено аналіз підходів і методик щодо подолання нерозвиненості мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Основні напрями роботи, які пропонуються в наукових розвідках [33; 36]:

- формування та закріплення лексико-граматичних категорій;
- формування основних дій щодо впізнавання зв'язного повідомлення;
- формування вміння проводити аналіз оповідання;
- володіти вмінням виділяти головне та складати повідомлення за планом;
- навчання навички правильного лексичного та граматичного оформлення висловлювань;
- формування кінестетичної та кінетичної основи мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення;

- формування акустико-гностичної основи їхньої мовленнєвої діяльності;
- розвиток мовленнєвої активності як засобу спілкування (включення контекстного мовлення в інші види діяльності).

У різних джерелах пропонуються найрізноманітніші методи і прийоми корекційно-логопедичної роботи з подолання порушень зв'язного висловлювання у дітей дошкільного віку [41; 47]:

- бесіда, розповіді за серіями картин, за пред'явленням картин, перекази;
- викладення сюжету за послідовними запитаннями, складеними логопедом;
- наслідування готових показів;
- співбесіда за запланованою структурою до розповіді;
- запитання, що вимагають проведення порівняння;
- провокаційні запитання;
- зіставлення мовлення дорослого та дитини;
- опора на наочно сприймані предмети;
- показ картинки-епізоду, що відноситься до озвученого розділу;
- підбір картинок до окремих сюжетів: добірка називання розділів, встановлення послідовності їх розташування;
- різноманітні вправи із закріплення навичок складання різних типів речень (через демонстрацію: різних дій, за запитаннями, за сюжетом, за опорними словами);
- вправи з проблемними ситуаціями (завдання на порівняння розповіді та слів із неї);
- ігри на переказ тексту з опорою на серію сюжетних картинок і без опори;
- ігри на вигадування невеликого сюжету з подальшою активізацією мовлення.

Таким чином, аналіз отриманих даних засвідчив, що недорозвинення мовлення - це складний мовленнєвий розлад, за якого в дітей із нормою слуху та інтелекту відмічають пізнє становлення мовлення, мізерний запас слів, дефекти вимови та словотворення. Увесь процес корекційного впливу на розвиток мовленнєвої активності в процесі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення повинен мати чітку комунікативну спрямованість.

1.2. Особливості мотивації мовленнєвої активності у дошкільнят з порушеннями мовлення

Одним з найбільш важливих особистісних механізмів, які формуються в дошкільному періоді, вважається супідрядність мотивів, яка виникає на початку дошкільного віку та послідовно розвивається. Саме з цими поступовими змінами мотиваційної сфери дитини пов'язують початок становлення її особистості.

Мотивація мовленнєвої активності та механізми її становлення в дітей дошкільного віку вивчалися в працях Н. Бабич [2; 5]; О. Боряк [17]; А. Єлік [29]; М. Міщенко. О. Таран [52] та ін. Для дослідників безперечним є положення про те, що мотивація мовлення визначає якісні особливості мовленнєвих висловлювань, забезпечує успішність мовленнєвої діяльності та досягнення високого рівня її розвитку. Проблему мотиваційної сторони мовлення дошкільнят з порушеннями мовлення спеціально не вивчали, проте в низці досліджень таких авторів, як О. Білаш [10]; О. Денисенко [25]; Н. Ільїна [33]; І. Мартиненко [47]; А. Сляднєва [65] та ін., приділялася увага збагаченню ігрових й пізнавальних мотивів, що підвищують мовленнєву активність.

Процес оволодіння дітьми мовленням саме як засобом спілкування, на думку Т.Руденко [62, с.49-53], протягом перших років життя проходить кілька етапів.

На першому етапі дитина взагалі не розуміє мовлення оточуючих її дорослих, не вміє говорити сама, але знаходиться в умовах, які у подальшому мають забезпечити її повне оволодіння мовленням. Цей етап в наукових розвідках називається *довербальним*.

Саме на другому етапі – етапі виникнення мовлення – здійснюється перехід від повної відсутності мовлення до його появи: тобто дитина починає розуміти найпростіші висловлювання дорослих та вимовляє свої перші активні слова.

Третій етап – етап розвитку мовленнєвого спілкування – охоплює весь час розвитку дитини приблизно до 7 років, коли дитина повністю опановує мовлення та все більш досконало й різноманітно використовує його для спілкування з оточуючими дорослими [62].

Спілкування, як зазначає у своїх наукових розвідках Л.Трофіменко, характеризується також особливою потребою, спрямованістю, яка не зводиться до інших життєвих потреб дитини – це прагнення дитини до оцінки та самооцінки, до пізнання та самопізнання [66, с. 224].

На кожному етапі розвитку дитини коли ми говоримо про її потребу в спілкуванні, ми маємо на увазі потребу дитини в такій мовленнєвій участі дорослого, яка необхідна та достатня для вирішення дитиною основних, типових для її віку завдань. І.Мартиненко пропонує виокремлювати наступні кілька етапів розвитку потреби в спілкуванні дитини з дорослим:

1. Потреба в увазі та доброзичливості дорослого. Це достатня умова благополуччя дитини в першому півріччі життя.

2. Потреба у співпраці або в співучасті дорослого. Такий зміст потреби в спілкуванні з'являється в дитини після оволодіння нею довірливим хапанням.

- 3 Потреба в шанобливому ставленні дорослого. Вона виникає на тлі пізнавальної діяльності дітей, спрямованої на встановлення чуттєво не сприйманих взаємозв'язків у фізичному світі. Діти прагнуть своєї

«теоретичної» співпраці з дорослим, що виражається у спільному обговоренні явищ і подій предметного світу.

4. Потреба у взаєморозумінні та співпереживанні дорослого. Ця потреба виникає у зв'язку з інтересом дітей до світу людських взаємовідносин і зумовлена оволодінням дітьми правилами та нормами їхніх стосунків [48, с.343].

Ці потреби, своєю чергою, відображають зміст інтенціональних спрямованостей, які виокремлює у своєму дослідженні А.Загнітко та І.Домрачева [31, с. 22-26]. У своїй сукупності ці спрямованості утворюють структуру, організацію якої представлено в таблиці 1.1.:

Таблиця 1.1.

Інтенціональна спрямованість у мовленні дітей за дослідженнями А.Загнітко та І.Домрачевої

Узагальнені інтенції	Форми їх вираження
1. Зацікавленість у спілкуванні, пропозиція гри	1. «Давай малювати». «Давай грати» «Дай мені погратися». «Я теж хочу грати».
2. Припинення спілкування, відмова від контакту	2. «Давай пограємось».- «Я не хочу». «А для кого ти готуєш?» - мовчання «Візьми мою ляльку» - «Не треба». «Давай малювати» - «Я не хочу». «Пограймо в хованки» - «Ні, я не хочу».
3. Згода з партнерами, мирний розвиток гри	3. «Хто буде грати?» «Я буду». «Давай помиримся» - «Я дам тобі цю машинку, а ти мені ту». «Давай поїмо разом» - «Ось

	тарілка».
4. Ініціативна поведінка, організація гри, висунення своїх правил	4.«Підемо в Макдональдс, підемо..». «Візьми стілець» « Катю, йди сюди»
5. Протистояння, захоплення ініціативи, небажання враховувати інтереси партнера	5. «Ви дурні» «Давай малювати» - «Я не вмію» - «Ні, давай» «А ти мені даси?» - «Ні» - «А я теж хочу» - «Ні» «Це ведмедик» - «Ні, мишка» - «Ні, ведмедик» - «Ні, мишка»
6. Коментування своїх дій, пояснення того, що відбувається	6. «Це в мене міст такий», « Ось мої ручки». «Я не впав»

Таким чином, стає очевидним той факт, що в дітей, які мають сформоване зв'язне мовлення, легше виявити мотиваційну спрямованість їхньої мовленнєвої діяльності. Формування зв'язного мовлення, як зазначено в роботі Н.Луцан, залежить від пізнавальної активності дитини [43, с.119].

Пізнавальна активність старшого дошкільника, на думку Л.Калуської, сприяє формуванню у старшого дошкільника навчальної пізнавальної мотивації. Необхідно створювати такі умови і ситуації розгортання активності, де б бажані мотиви і цілі склалися і розвивалися б з урахуванням їх у контексті минулого досвіду, індивідуальності, внутрішніх прагнень самої дитини [34].

Нерівномірний, уповільнений процес оволодіння мовними засобами рідної мови, на думку О.Гріньової та О.Грози, не дає змоги дитині у своєму розвитку пройти всі етапи оволодіння мовою, як дитині з нормальним мовленнєвим розвитком [24, с.322].

Мотиваційна сфера дітей із порушеннями мовлення є особливо актуальною проблемою. Дослідження мотиваційної сфери є перспективним у плані розвитку як теорії, так і практики спеціальної психології та логопедії.

З дослідження О.Літвінової нам вдалося з'ясувати, що ще на довербальному рівні, коли в дитини в нормі починають своє формування первинні інтенціональні потреби, у дітей із порушенням мовлення лепет бідний, а в деяких випадках відсутній зовсім. Потреба дитини настільки слабка, що вона готова задовольнити тільки біологічні потреби, комунікативний мотив спілкування відсутній [42, с.343].

Комунікативна діяльність дітей з порушеннями мовлення довгий час залишається обмеженою, у своїх дослідженнях І.Мартиненко звертає увагу на те, що, контакт з дорослими та однолітками у дітей порушений [46, с.288]. Як помічено А. Арндарук, діти з порушеннями мовлення не вміють чітко і правильно сформулювати думку. Перед мовленнєвим висловлюванням дитина надовго замовкає, дорослий змушений або підказувати слово, або ставити додаткове запитання. Відзначається великий інтервал між словами, дитина не може дати повноцінну інформацію, висловити повідомлення. У неї виявляється мовна безпорадність вираження думки у зв'язному висловлюванні. Мовленнєва активність знижена, мовленнєва компетентність не формується [1].

Неясне мовлення дитини ускладнює її взаємини з оточуючими людьми та не сприяє активному розвитку мовленнєвої діяльності.

Комунікативна функція мовлення, як стверджує А.Богуш, нерозривно пов'язана з узагальнювальною функцією мовлення [11, с.32]. Порушення комунікативної функції мовлення не дає змоги сформуватися узагальнювальній функції, тому що мовленнєві здібності дітей з порушеннями мовлення не дають змоги правильно сприймати інформацію та розширювати її під час мовленнєвого спілкування з оточенням. Г.Васьківська вважає, що затримка одного компонента, в даному випадку

мовлення, веде до затримки розвитку іншого - мислення. Дитина не володіє відповідно до віку поняттями, узагальненнями, класифікаціями, їй важко виконувати аналіз і синтез інформації, яку вона отримує [20, с.35].

Дефекти мовленнєвого розвитку, як справедливо зауважила Н. Ільїна, затримують формування пізнавальної функції мови, тому що мовлення не виступає засобом передачі інформації, способом передачі суспільного досвіду (знань, способів дій), засобом мислення. Дитині зрозуміла тільки інформація, пов'язана зі знайомими предметами, людьми, що наочно сприймаються, у звичній ситуації, часто вона потребує наочної ситуації, що допомагає розумовим операціям [32, с.171].

Зауважимо також, що М. Бодарева [16, с.131], А. Колупаєва [37, с. 224], О. Потапенко [55, с. 225] та Ю.Рібцун [60, с. 93] зазначають, що в дітей з порушеннями мовлення недостатньо сформовано мовні засоби, помітно затримується формування комунікативної та узагальнювальної функції мовлення.

Таким чином, нам вдалося теоретично обґрунтувати проблему розвитку мовленнєвої активності дошкільнят з порушеннями мовлення, на яку впливає мотивація мовленнєвої активності.

1.3. Мнемотехніка як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Володіння зв'язним монологічним мовленням є вищим досягненням мовленнєвого розвитку дітей. Воно вбирає в себе освоєння звукової сторони мови, словникового складу, граматичної будови мовлення і відбувається в тісному зв'язку з розвитком усіх сторін мовлення - лексичної, граматичної, фонематичної. У зв'язному мовленні відбивається логіка мислення дитини, її вміння осмислити те, що сприймається, і правильно висловити його. За тим, як дитина будує свої висловлювання, можна судити про рівень її мовленнєвого розвитку [70, с.152].

У мовленні дітей старшого дошкільного віку існує безліч проблем:

- односкладове, бідне мовлення;
- вживання нелітературних слів і виразів;
- нездатність побудувати монолог;
- відсутність логічного обґрунтування своїх тверджень і висновків та навичок культури мовлення;
- погана дикція.

Тому необхідно побудувати процес навчання через цікаві розвивальні завдання та форми роботи.

Мнемотехніка представляє собою систему методів і прийомів, що забезпечують успішне засвоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, про навколишній світ, ефективне запам'ятовування структури розповіді, збереження і відтворення інформації, та звичайно, розвиток мовлення [74, с.182]. Мнемотехніку в педагогіці називають по-різному: сенсорно-графічними схемами, предметно-схематичними моделями, блоками-квадратами, колажем, схемою складання розповіді.

Дана технологія має теоретичну основу, вона базується на уявленні про складну й активну природу процесів запам'ятовування, які спираються на цілу низку апаратів мозкової кори людини, які спільно працюють, і, таким чином, відкриває широкі можливості для ефективнішого завчання вірша, тексту, переказу прослуханого або прочитаного оповідання.

Оволодіння прийомами роботи з мнемотехнікою значно скорочує час навчання й водночас вирішує завдання, спрямовані на:

- розвиток основних психічних процесів - пам'яті, уваги, образного мислення та мовлення;
- перекодування інформації, тобто перетворення з абстрактних символів на образи;
- розвиток дрібної моторики рук під час часткового або повного графічного відтворення.

Важливо навчити дітей послідовності роботи з мнемотаблицями:

- 1) Розглядання таблиці та розбір того, що на ній зображено.
- 2) Перекодування інформації, тобто перетворення абстрактних символів слів на образи.
- 3) Розповідь за заданою темою, переказ казки або читання вірша з опорою на символи.

Результатом роботи з мнемотаблицями є вміння дітей виокремлювати в предметах або їхніх відношеннях ті суттєві ознаки, що мають увійти до змісту розповіді, фіксувати отриманий результат у доступній схематичній формі, легко відтворювати текстову інформацію, описувати запропонований сюжет, використовувати в мовленні виразні засоби та конструкції, логічно вибудовувати речення [68, с.30-35].

У роботі необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини.

Мнемотаблиці можна використовувати для складання описових оповідань про іграшки, посуд, одяг, овочі та фрукти, птахів, тварин, комах. Ці схеми допомагають дітям самостійно визначити головні властивості та ознаки предмета, що розглядається, встановити послідовність викладу виявлених ознак; збагачують словниковий запас дітей.

Мнемотехнічні схеми допомагають дитині структурувати матеріал, систематизувати знання, вони слугують своєрідним зоровим планом для створення розповіді, допомагають дітям як бути логічними та послідовними в мовленні, так й забезпечують його лексико-граматичну наповнюваність.

Аналіз наукових праць логопедів-практиків висвітлив той факт, що більшість з них рекомендують застосування мнемотехніки під час заучування віршів. Мнемотехнічний прийом полягає в тому, що на кожне слово або маленьке словосполучення у вірші педагогом та/або дитиною вигадується картинка (зображення). Таким чином, весь вірш замальовується схематично. Після цього дитина по пам'яті,

використовуючи графічне зображення, відтворює вірш цілком. На початковому етапі пропонується готовий план-схема, а потім діти самі створюють свою схему [57, с.40].

Під час ознайомлення з художньою літературою та під час навчання складання оповідань так само можна використовувати мнемотехніку. Разом із дітьми необхідно розмовляти за текстом, розглядати ілюстрації та відстежувати послідовність заздалегідь приготовленої мнемотаблиці до даного твору.

Крім того, діти самі можуть складати казки, використовуючи знайому модель, дотримуючись загальних принципів побудови сюжету.

Також мнемотаблиці-схеми можна використовувати:

- для ознайомлення дітей з навколишнім світом;
- під час заучування віршів;
- при переказах художньої літератури;
- під час навчання складання оповідань;
- при відгадуванні та загадуванні загадок;
- для збагачення словникового запасу;
- під час навчання складу числа;
- під час виховання культурно-гігієнічних навичок;
- при вихованні навичок самообслуговування;
- під час ознайомлення з основами безпеки життєдіяльності.

У дошкільній освіті використовують розвивальні та навчальні мнемотаблиці [57, с.42-44].

Розвивальні мнемотаблиці спрямовані на розвиток основних психічних процесів: пам'яті, уваги, образного та логічного мислення. Дітям показують таблицю і розшифровують закодовану інформацію. Встановлюються логічні зв'язки, кількісні та якісні характеристики. Потім дається час на запам'ятовування таблиці. Таблицю прибирають, і діти відтворюють її графічно за пам'яттю.

Навчальні мнемотаблиці можуть використовуватися в роботі в будь-якій освітній галузі, вони:

- дають змогу продуктивніше запам'ятати матеріал за лексичними темами,
- полегшують навчання розповіді, грамоти, звуковимови,
- полегшують роботу з диференціації звуків,
- допомагають формуванню елементарних математичних уявлень,
- ознайомлюють дошкільнят із природою,
- сприяють вихованню культурно-гігієнічних навичок,
- формують уявлень про небезпечні ситуації та способи поведінки в них,
- розвивають пізнавально-дослідницьку діяльність,
- знайомлять з довкіллям,
- удосконалюють вміння зображувати дітей,
- розвивають творчість дітей,
- формують початкові уявлення про здоровий спосіб життя,
- удосконалюють вміння і навички в основних видах руху, фізичних вправах, активності в самостійній руховій діяльності тощо. [74, с.186-187].

Перебудова мнемічних процесів у дитячому віці полягає в тому, що дитина вчиться ставити перед собою свідомі цілі (запам'ятати та згадати) й прагне досягти цих цілей. Однак перехід від мимовільної пам'яті до довільної - це не одномоментний акт, а складний процес, який містить у собі два основні етапи. На першому етапі здійснюється виділення й усвідомлення дитиною мнемічної мети, на другому етапі формуються відповідні дії та операції. Спочатку способи запам'ятовування і пригадування дуже примітивні. Це повторення завдання за дорослим, промовляння матеріалу пошепки, дотик до картинок, їхнє просторове

переміщення тощо, а в процесі пригадування - повернення до вже відтворених ланок.

Предметно-схематичні моделі мнемотехніки, що використовуються для розвитку мовленнєвої активності дошкільнят з порушеннями мовлення, мають відповідати певним вимогам:

1. яскраво та виразно передавати ті властивості та відносини між предметами, які мають бути освоєні за їх допомогою;
2. бути простими для сприйняття та доступними для створення;
3. має бути створена атмосфера, свобода творчості, кожна дитина може мати свою модель - таку, яку вона собі мислить і уявляє.

Знайомлячи дітей старшого дошкільного віку з мнемотаблицями, необхідно дотримуватися певного алгоритму роботи з моделями:

- 1 етап - Це введення елементів схем, символів.
- 2 етап - Використання елементів опорних схем, символів на всіх видах занять, у різних видах діяльності, так як у дитини не повинно бути «звикання», що цей символ можна застосувати тільки в якійсь одній області, тому що символ універсальний.
- 3 етап - Введення заперечень (не великий, не круглий, не їстівний).
- 4 етап - Поєднання символів, читання ланцюжка символів.
- 5 етап - Самостійний пошук дітьми зображень, що символізують якусь якість.
- 6 етап - Розглядання мнемотаблиць та розбір того, що на них зображено.
- 7 етап - Здійснюється перекодування інформації, тобто перетворення з абстрактних символів на образи.
- 8 етап - Після перекодування здійснюється переказ казки або розповідь за заданою темою.

1) Мнемотаблиці для заучування віршів.

Використання опорних малюнків для навчання заучування віршів захоплює дітей, перетворює заняття на гру. Цей метод особливо ефективний для дітей старшого дошкільного віку, оскільки в дошкільнят переважає наочно-образна пам'ять, запам'ятовування має здебільшого мимовільний характер. Зоровий же образ, що зберігся в дитини після прослуховування, супроводжуваного переглядом малюнків, дає змогу значно швидше запам'ятати текст.

Спочатку дорослий підбирає вірш і опорні картинки до нього (бажано на кожен рядок). Картинки мають бути яскравими та впізнаваними. Під час читання вірша картинки виставляються на дошку. Потім, після читання вірша дорослим, діти відтворюють цей вірш за опорними картинками.

Під час заучування віршів на пізніших етапах робота ведеться в наступній послідовності: спочатку дорослий добирає вірш, кодує його за допомогою символів, виразно читає його дітям та під час читання схематично зображує текст за допомогою малюнків. Потім текст відтворюється з опорою на малюнки дорослого разом із дітьми, потім діти читають вірш хором, групами, по одному, за бажанням. Таблиця-малюнок висить на видному місці в груповій кімнаті протягом дня, щоб діти могли за бажанням розповідати текст один одному.

Етапи роботи з мнемотаблицею для заучування вірша:

1. Дорослий пояснює дитині зміст важких слів. Дитина повторює їх.
2. Дорослий виразно читає вірш.
3. Дорослий повідомляє, що цей вірш дитина буде вчити напам'ять. Потім ще раз читає вірш з опорою на мнемотаблицю.
4. Дорослий ставить запитання за змістом вірша, допомагаючи дитині усвідомити основну думку.
5. Дорослий читає окремо кожен рядок вірша. Дитина повторює його з опорою на мнемотаблицю.

6. Дитина розповідає вірш з опорою на мнемотаблицю.

2) Мнемотаблиці для переказу.

На початкових етапах навчання переказу можна використовувати ілюстровані панно та опорні картинки, потім ілюстрації слід замінити умовними схемами, які допомагають дітям вчитися складати план переказу. На пізніших етапах можна використовувати прості малюнки-схеми, які складають самі дошкільнята.

Етапи роботи з мнемотаблицею для переказу тексту:

1. Дорослий пояснює дитині зміст важких слів. Дитина повторює їх.
2. Читання тексту дорослим із демонстрацією сюжетної картини.
3. Бесіда за змістом тексту.
4. Повторне читання тексту дорослим з установкою на переказ з опорою на мнемотаблицю.
5. Переказ розповіді дитиною з опорою на мнемотаблицю.

3) Мнемотаблиці на слова.

Дітям пропонується мнемотаблиця на певне слово за лексичною темою. Цей прийом слугує не тільки для розширення асоціативного словника, розвитку логічного мислення та пам'яті дошкільнят, а й сприяє розвитку зв'язного мовлення, бо дітям необхідно пояснити, чому той чи інший предмет намальований у даній клітинці, розвитку дрібної моторики, бо слід швидко схематично зобразити його. На початкових етапах роботи дорослий разом із дітьми заповнює таблицю (дорослий на дошці, діти в себе в зошитах), на пізніших етапах навчання діти самостійно заповнюють таблицю. Коли це завдання освоєно, можна запропонувати дошкільнятам скласти мнемотаблицю на одне зі слів з лексичної теми самостійно.

Етапи роботи з мнемотаблицею на слово:

1. Розглядання мнемотаблиці.

2. Перекодування інформації.
3. Відтворення таблиці за пам'яттю.

Особливістю мнемодоріжки є те, що на кожне слово речення добирається картинка. Дитина, відповідаючи на запитання дорослого за допомогою мнемодоріжки, вчиться використовувати правильний порядок слів у реченні, граматично правильно оформляти його, а також відповідати на запитання повним реченням.

Висновок до Розділу I.

На сьогодні в психолого-педагогічній літературі визначено головні теоретичні підходи щодо корекції порушень мовленнєвої активності, які характеризують цілісний розвиток дитини та є важливим показником її готовності до засвоєння шкільної програми.

Мовленнєву активність більшість науковців визначають як властивість людини або її діяльнісний стан, що характеризується прагненням до різноманітної мовленнєвої діяльності на рівні її мовленнєвих можливостей

Нами проведено аналіз підходів і методик щодо подолання нерозвиненості мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Аналіз отриманих даних засвідчив, що недорозвинення мовлення – це складний мовленнєвий розлад, за якого в дітей із нормою слуху та інтелекту відмічають пізнє становлення мовлення, мізерний запас слів, дефекти вимови та словотворення. Увесь процес корекційного впливу на розвиток мовленнєвої активності в процесі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення повинен мати чітку комунікативну спрямованість.

Мотиваційна сфера дітей із порушеннями мовлення є особливо актуальною проблемою. Дослідження мотиваційної сфери є перспективним у плані розвитку як теорії, так і практики спеціальної психології та логопедії.

Мнемотехніка представляє собою систему методів і прийомів, що забезпечують успішне засвоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, про навколишній світ, ефективне запам'ятовування структури розповіді, збереження і відтворення інформації, та звичайно, розвиток мовлення. Мнемотехніку в педагогіці називають по-різному: сенсорно-графічними схемами, предметно-схематичними моделями, блоками-квадратами, колажем, схемою складання розповіді.

Дана технологія має теоретичну основу, вона базується на уявленні про складну й активну природу процесів запам'ятовування, які спираються на цілу низку апаратів мозкової кори людини, які спільно працюють, і, таким чином, відкриває широкі можливості для ефективнішого завчання вірша, тексту, переказу прослуханого або прочитаного оповідання.

Вважаємо, що в теоретичному розділі дослідження нам вдалося теоретично обґрунтувати проблему розвитку мовленнєвої активності дошкільнят з порушеннями мовлення, на яку впливає мотивація мовленнєвої активності. Ми теоретично довели, що упровадження мнемотехніки в безпосередньо освітню діяльність та режимні моменти дасть змогу підвищити ефективність засвоєння нової інформації, розвинути комунікативні та пізнавальні здібності особистості, творче, логічне й образне мислення, а також розвинути мовленнєву активність дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення та підвищує впевненість дошкільнят у своїх можливостях.

РОЗДІЛ II ЗАСТОСУВАННЯ МНЕМОТЕХНІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

2.1. Вивчення рівня розвитку мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення

Емпіричне дослідження рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення проводилося на базі КЗДО (ясла - садок) комбінованого типу №54 Криворізької міської ради.

У закладі працюють наступні дошкільні групи:

- «Зайчики» (група №1) – група раннього віку, діти 1-3 років життя.
- «Теремок» (група 2) – різновікова група, діти 5 – 6 року життя.
- «Сонечко» (група № 3) – різновікова група, діти 5 – 6 року життя.
- «Пролісок» (група № 4) – різновікова група, діти 6 – 7 року життя.
- «Джерельце» (група №5) – різновікова група, діти 6 – 7 року життя.

Ми відповідно працювали з дітьми з груп «Джерельце», у кількості 16 осіб.

Здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами здійснюється за окремими програмами і методиками, розробленими на основі Базового компонента дошкільної освіти центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти, за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Додаткові освітні послуги, які не визначені Базовим компонентом дошкільної освіти, вводяться лише за згодою батьків дитини або осіб, які їх замінюють, за рахунок коштів батьків або осіб, які їх замінюють, фізичних та юридичних осіб на основі угоди між батьками або особами, які їх замінюють, та закладом дошкільної освіти у межах гранично допустимого навантаження дитини. (ст. 23 Закону України «Про дошкільну освіту»)

Освітній процес в закладі проводиться за наступним програмно-методичним забезпеченням:

- Базовий компонент дошкільної освіти [15];
- Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушенням опорно-рухового апарату (заг. ред. Шевцової А.Г.);
- Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років «Віконечко» (за заг. ред. - Сак Т. В.);
- Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (авт.: Трофименко Л. І).
- Програма з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку (Н.Квітка).

Освітній процес здійснюється за наступними методичними рекомендаціями МОНУ:

«Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» від 06.06.2005 № 1/9 – 306;

«Планування роботи в дошкільних навчальних закладах» від 03.07.2009 № 1/9-455;

«Про організацію фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільних навчальних закладах у літній період» від 28.05.2012 №1/9-413;

«Гранично допустиме навчальне навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності» від 20.04.2015 №446.

Компоненти освітнього процесу, визначені програмою розвитку дітей дошкільного віку з порушенням ОРА: «Адаптивне фізичне виховання та оздоровлення»; «Пізнавальний розвиток»; «Мовленнєвий розвиток»; «Художньо-естетичний розвиток»; «Емоційний та соціально-особистісний розвиток»; «Формування діяльності»

Парціальні освітні програми: «Про себе треба знати, про себе треба дбати», програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей віком від 3 до 6 років (авт.: Лохвицька Л. В.); «Грайлик», програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі (авт.: Березіна О. М., Гніровська О. З., Линник Т. А.).

Таким чином, освітні програми в закладі мають корекційно-розвитковий складник для дітей з особливими освітніми потребами.

Наше дослідження проводилося з 3 вересня до 26 червня 2022-2023 навчального року та передбачало декілька етапів:

- 1-й етап роботи - виявлення проблеми дослідження;
- 2-й етап роботи - проведення діагностики;
- 3-й етап роботи - збір інформації про шляхи розв'язання проблеми;
- 4-й етап роботи - проведення формувального етапу дослідження;
- 5-й етап роботи - проведення підсумкової діагностики та обговорення підсумків.

У вересні та у жовтні 2022 року нами було проведено логопедичне обстеження з використанням діагностики А.Малярчук [45].

Мета: виявлення особливостей загального розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення (ЗНМ – загальний недорозвиток мовлення) III рівня.

Завдання: виявити індивідуальні особливості розвитку мовленнєвої активності, визначити шляхи подальшого корекційного впливу.

В емпіричному дослідженні брали участь діти старших груп ЗДО з ЗНМ III рівня у кількості 8 осіб та діти з нормою мовленнєвого розвитку (також 8 осіб). Усіх учасників дослідження з порушеннями мовлення було зараховано до логопедичної групи інклюзивно-ресурсним центром (ІРЦ) з висновком «ЗНМ III рівня». Нами було вивчено медичні мовленнєві карти дітей. Проведено бесіду з вихователями групи щодо труднощів, які зустрічаються в роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Серед перших були названі: «діти не проявляють активності, намагаються промовчати, не виявляють зацікавленості, хоча майже у всіх дітей виправлені порушення вимови». Проаналізувавши всі результати, ми дійшли висновку, що в дітей знижена мовленнєва активність.

У процесі спостережень за дітьми з порушеннями мовлення фіксувався загальний емоційний фон поведінки дитини (позитивний, нестійкий, негативний).

На другому етапі вивчали мовленнєву активність дітей в ігровій та безпосередньо освітній діяльності.

Під час діагностики мовлення в різних видах діяльності ми спиралися на розуміння структури мовленнєвої активності, запропонованої Н.Базимою [5, с.27-31].

Ми виділяли наступні **компоненти мовленнєвої активності**:

- кількість мовленнєвих реакцій у різноманітних ситуаціях;
- вибір ігор, занять, пов'язаних із мовленням;
- швидкість і точність вибору слів, а також елементів змісту мовлення;
- швидкість і правильність розгортання синтаксичних конструкцій;
- реакцію на вчинок або висловлювання інших.

Для отримання даних спостереження проводилося протягом тижня. За кожною дитиною спостерігали не менше 2-3 разів: протягом 25 хвилин

у безпосередньо освітній діяльності, 15 хвилин під час гри. Під час спостереження експериментатор не втручався в діяльність дітей. Фіксували дії випробовуваних, частоту та побудову висловлювань, загальний обсяг мовленнєвої продукції (кількість слів) за даний проміжок часу.

Також ми оцінювали наявність комунікативних умінь і навичок, вивчення яких проводилося під час спостережень за дітьми в різних умовах спілкування з дорослими поза заняттями. Під час спостережень ми відмічали:

- приводи спілкування;
- частоту мовленнєвих контактів із дорослими та дітьми;
- ситуації спілкування, в яких діти частіше виявляли мовленнєві реакції;
- відповідні реакції на мовленнєві впливи педагога, їхній характер, тривалість;
- кількість мовленнєвих реакцій у різноманітних ситуаціях;
- вибір ігор, занять, пов'язаних із мовленням;
- взаємодія з однолітками в грі (грають разом або грають поруч);
- характер мовленнєвого спілкування: частота виникнення діалогів; вживання ініціативних висловлювань (повідомлення, прохання про допомогу, запитання); використання рольових висловлювань.

За даними спостережень, які ми проводили, було виділено по 3 групи дітей з ЗНМ III рівня та з нормою мовленнєвого розвитку, що різняться за ступенем активності користування мовленням (Рис.2.1.):.

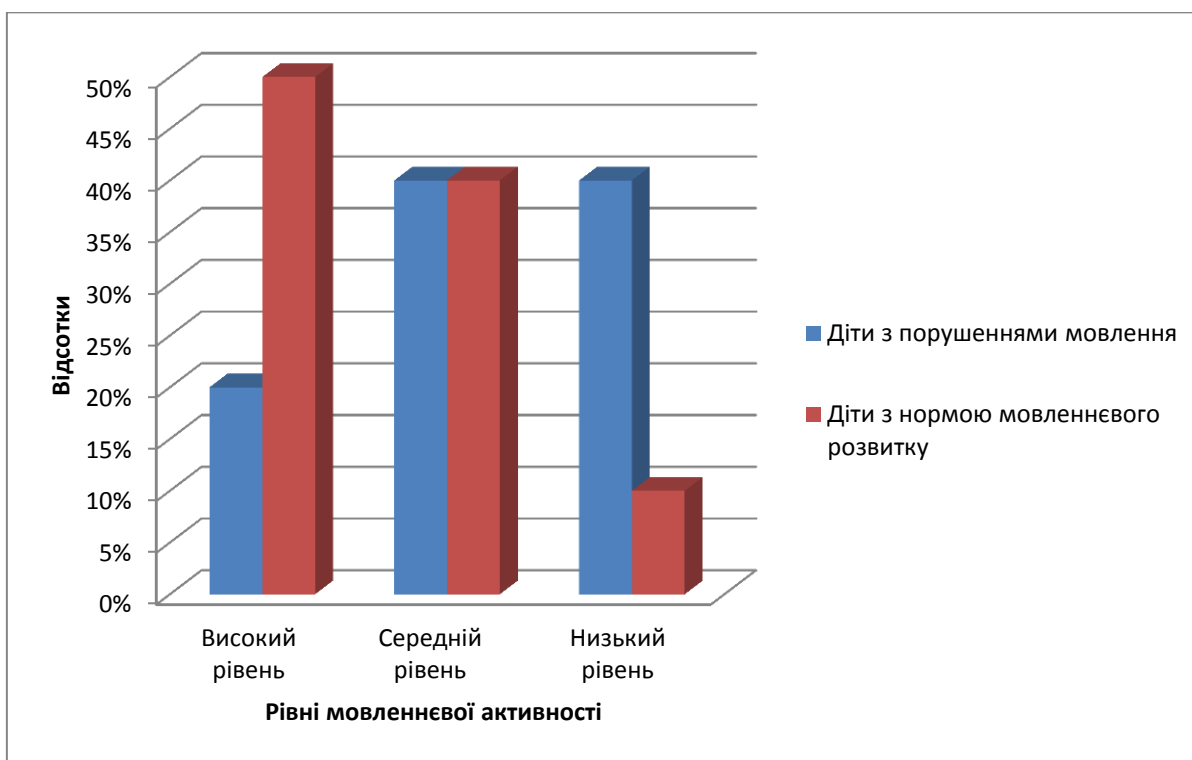

Рис.2.1. Рівні мовленнєвої активності дітей з ЗНМ III рівня та з нормою мовленнєвого розвитку на I етапі емпіричного дослідження

Спостереження показали, що активність мовлення дітей з порушеннями мовлення варіативно виражена залежно від виду діяльності. Результати відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Прояви мовленнєвої активності дітей з ЗНМ III рівня в ігровій, безпосередньо освітній діяльності та у спілкуванні

Рівень мовленнєвої активності	Ігрова діяльність		Безпосередньо освітня діяльність		Спілкування	
	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%	Кількість дітей	%

1 група - низький рівень	4	40%	6	60%	4	40%
2 група - середній рівень	4	40%	3	30%	4	40%
3 група - високий рівень	2	20%	1	10%	2	20%

Більшість старших дошкільнят із ЗНМ III рівня мало говорять під час ігрової діяльності. Чотири особи з десяти (40%) потрапили до найслабшої 1 групи, що свідчить про те, що вони перебувають на низькому рівні активного користування мовленням.

Діти, які увійшли до першої групи, самостійно за 15 хвилин сказали в середньому 14 слів. Усі вони віддають перевагу іграм на самоті (ігри з ляльками, м'якими іграшками, машинками, мозаїкою, збирають пазли, конструктор). Під час ігрової діяльності мовчать або супроводжують свої дії констатуючими одно-двох-трислівними реченнями. Обирають заняття, які не потребують мовленнєвих дій – малювання, допомога в накриванні столів.

На заняттях вихователя діти цієї групи більше мовчать, відповідають односкладово, тільки на запитання дорослих, не виявляють ініціативи, підкоряються інструкціям з боку дорослих або однолітків.

Під час оцінювання комунікативних умінь і навичок під час спілкування виявлено, що мовленнєві реакції дітей щодо дорослих у вільній діяльності проявлялися з таких приводів: бажання щось отримати, звернення за допомогою, зі скаргою. Між дітьми практично не було мовленнєвих контактів, голосові та мовленнєві реакції спостерігалися тільки в разі конфліктної ситуації (суперечка через одну іграшку).

Найнечисленніша в кількісному відношенні 3 група – 2 особи (20%). Дітьми в середньому було вимовлено 66 слів. Спостереження показали, що діти задають тему гри та намагаються залучити до неї інших. Їхні мовленнєві дії ініціативні й вирізняються швидкою реакцією на дії та запитання партнерів по спілкуванню. У мовленні присутні прості розгорнуті речення й складні синтаксичні конструкції.

У спілкуванні проявляють мовленнєву активність, звертаючись із реченнями, проханнями, запитаннями до однолітків і дорослих. Обирають заняття, де потрібна спільна діяльність. На навчальних заняттях піднімають руки для відповіді, вигукують з місця, перебивають інших, відповідають повними відповідями та розгорнутими реченнями з елементами граматичного недорозвинення. З радістю відгукуються на спілкування і розгортають його, намагаються залучити до розмови дорослих і дітей. Вони відносно легко звертаються до незнайомих людей, прагнуть контактів з оточуючими, вирізняються бажанням виділитися серед однолітків.

Порівняно однакові показники кількості дітей виявилися в ігровій діяльності та спілкуванні. Дещо знижена мовленнєва активність дітей у навчальній діяльності. Представимо отримані дані на гістограмі (Рис.2.2.):

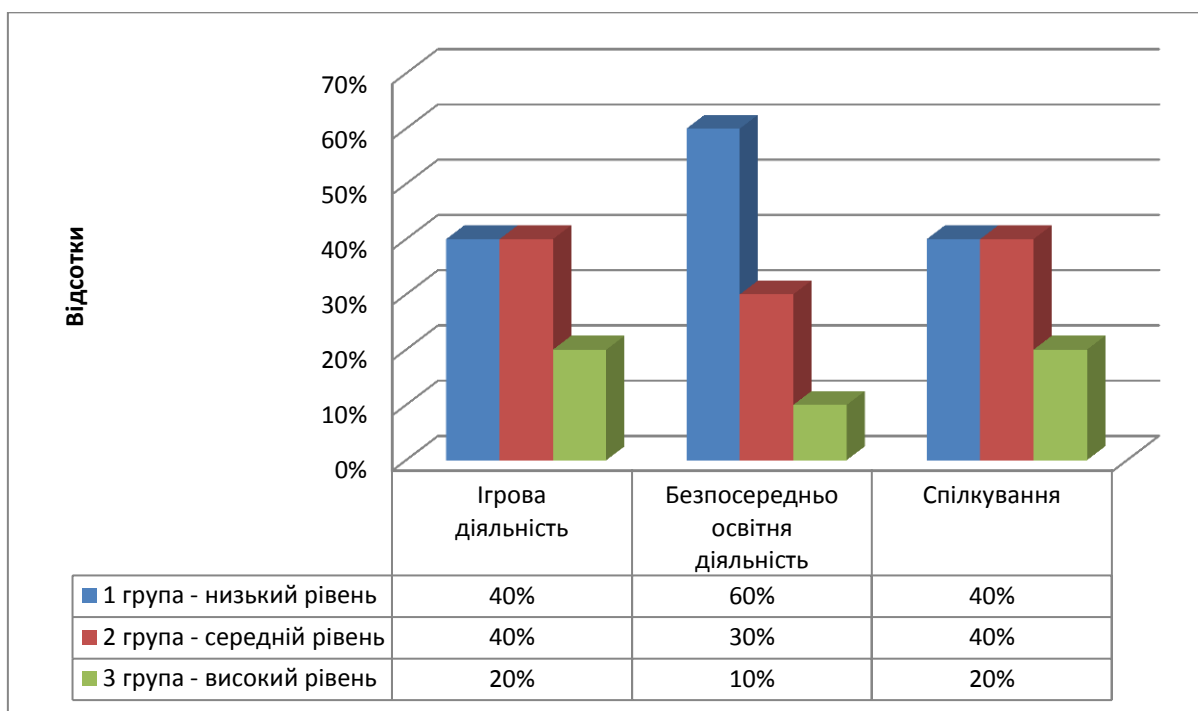

Рис.2.2. Показники мовленнєвої активності дітей з ЗНМ III рівня в різних видах діяльності на I етапі емпіричного дослідження

Гістограма наглядно демонструє, як різниться мовленнєва активність дітей, що мають однаковий мовленнєвий діагноз. Ми вважаємо, що це пов'язано з індивідуально-типологічними особливостями дітей, зокрема із соціальною активністю особистості, що висуває необхідність у проведенні наступних досліджень.

Загальновідомо, що діти, здійснюючи будь-яку діяльність, зазвичай за власною ініціативою висловлюються щодо того, що вони роблять, відзначають труднощі, що виникли, засмучуються невдачам тощо. Наші спостереження та аналіз отриманих даних свідчать, що діти з порушеннями мовлення під час будь-якого виду діяльності не так часто, як діти, які нормально розвиваються, вдаються до мовлення.

Спостереження та подальший аналіз за обома групами дітей (з ЗНМ III рівня та з нормою мовленнєвого розвитку) показали, що обсяг усіх висловлювань дітей з ЗНМ III рівня майже у 2 рази менший, ніж у дітей із

нормою мовленнєвого розвитку та становить 37% від загальної кількості проявів мовленнєвої активності (у дітей із нормою мовленнєвого розвитку , відповідно, – 63%).

Дошкільнята з ЗНМ III рівня частіше виявляли мовленнєву активність у побутових ситуаціях, коли їм необхідна допомога або у відповідь на прохання про допомогу – у 47% випадків (у дітей з нормою мовленнєвого розвитку – 10%).

Рідше мовленнєва активність виражалася в повідомленнях – у 37% у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, (у дітей з нормою мовленнєвого розвитку – 72%), 16% дошкільнят з порушеннями мовлення становили звернення у вигляді запитань (діти з нормою мовленнєвого розвитку – 18%). Лише 18% мовленнєвих реакцій дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення переростали в діалог, при цьому діалог у дітей з порушеннями мовлення найчастіше обмежувався кількома реченнями (у дітей із нормою мовленнєвого розвитку частота виникнення діалогів становила 45%, та він був повнішим, змістовнішим). Рольові висловлювання в дітей з порушеннями мовлення відмічені лише в 5% випадках мовленнєвої активності (у дошкільників з нормою мовленнєвого розвитку - 19%).

Представимо отримані дані у вигляді гістограми на рис.2.3.:

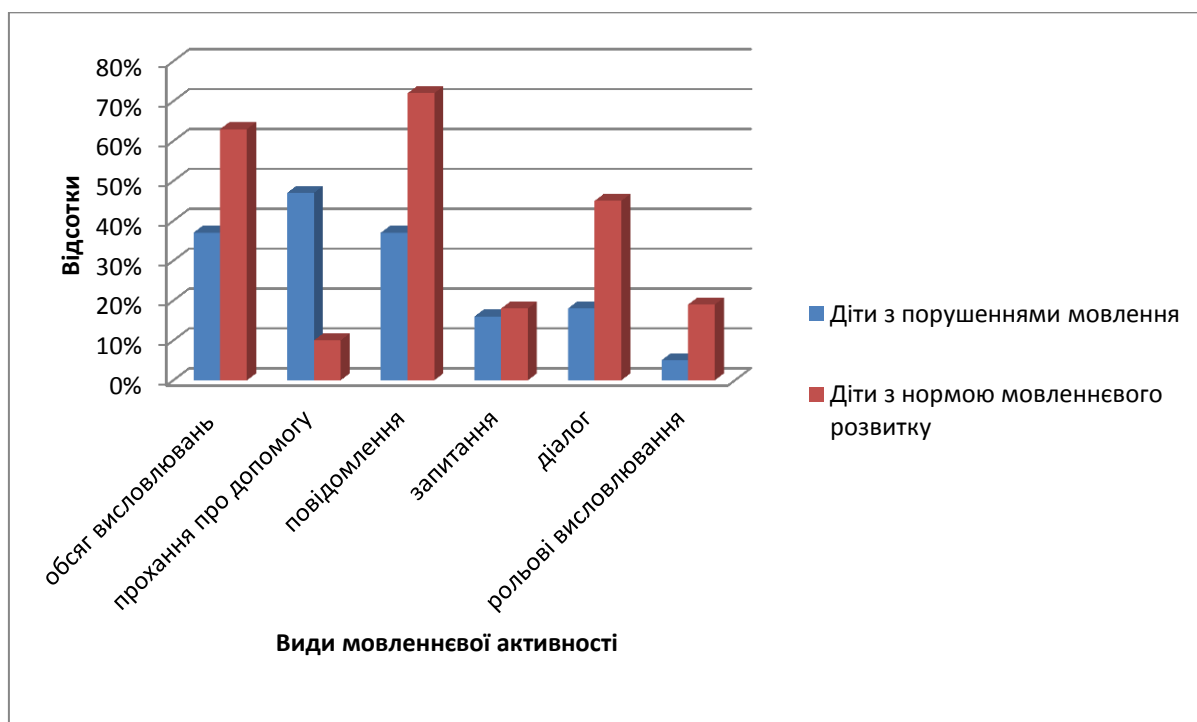

Рис.2.3. Порівняльний аналіз видів мовленнєвої активності у дітей з ЗНМ III рівня (8 осіб) та з нормою мовленнєвого розвитку (8 осіб) на I етапі емпіричного дослідження

Спостереження також засвідчили, що спілкування з однолітками у дітей з ЗНМ III рівня має епізодичний характер. Більшість дітей вважали за краще грати поодиноці. У тих випадках, коли діти грали удвох, їхні дії часто мали неузгоджений характер. Сюжетно-рольова гра дошкільнят з порушеннями мовлення частіше визначалася як гра «поруч», ніж як спільна діяльність. Спілкування з приводу гри спостерігалось в поодиноких випадках. На заняттях діти з порушеннями мовлення воліли працювати на самоті. Під час виконання практичних завдань, що передбачають спільну діяльність, співпраця спостерігалася вкрай рідко, діти майже не спілкувалися один з одним.

Низька потреба дошкільнят з ЗНМ III рівня у мовленнєвому контакті, їхнє невміння ініціювати й підтримувати мовленнєву взаємодію

свідчили про необхідність проведення цілеспрямованої роботи з розвитку мовленнєвої активності в старших дошкільників з порушеннями мовлення.

2.2. Зміст роботи з застосування мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення

Систему корекційно-розвивальної роботи в даному напрямі було розроблено з опорою на основні положення, запропоновані в роботах О.Білаш [10, с.12-15], О.Денисенко [25], К.Крутій [40], А.Чумаченко [68] та Г.Чепурного [67] та складалася з блоків, що реалізовувалися паралельно:

1). Перший блок був спрямований на активізацію діяльності дітей з ЗНМ III рівня та передбачав розвиток невербальних засобів спілкування та емоційного самовираження, формування стійких мотивів спілкування, здатності встановлювати контакт з оточуючими, розвиток упевненості дитини в собі. Основним змістом цього блоку були ігрові вправи та етюди на сприйняття, переживання та вираження емоційних станів у міміці та пантоміміці.

2). Другий блок роботи передбачав розвиток компонентів мовленнєвої діяльності засобами мнемотехніки, підібраних з урахуванням особливостей групи з методичних робіт А.Чумаченка та Г.Чепурного.

3) Третій блок був спрямований на активізацію мовлення дитини в різних видах діяльності за допомогою засобів мнемотехніки. Головними напрямками цього блоку стали: моделювання ігрових ситуацій, у яких дітям пропонували виконання тієї чи іншої ролі, активне застосування запитально-відповідальних конструкцій. Усе це налаштовувало дитину на мовленнєві дії, які очікуються від неї за певних обставин відповідно до запропонованої або обраної ролі.

Доцільність використання засобів мнемотехніки під час розвитку мовленнєвої активності в дітей із ЗНМ III рівня очевидна, тому що розумова діяльність у дошкільному віці перебуває ще на стадії становлення, а переважним видом мислення є наочно-образне.

Розвиток мовленнєвої активності з використанням мнемотехніки будується за принципом «від простого до складного». Вчитель-логопед починає свою роботу послідовно: спочатку проводиться робота з використанням мнемодоріжок, пізніше педагог переходить до мнемотаблиць.

Засоби цього методу, такі як опорні картинки, мнемодоріжки, мнемотаблиці, допомагають дітям вибудувати логічну, послідовну розповідь, активізувати розумову діяльність, а також слуховий, зоровий аналізатори, які часто виступають як компенсаторні механізми.

Метою цього етапу дослідження стало підвищення ефективності навчання дошкільнят із ЗНМ III рівня самостійного, зв'язного, граматично правильного мовлення та розвиток мовленнєвої активності засобами мнемотехніки.

В роботі ми спиралися на наступні принципи та підходи в роботі з технологією мнемотехніка:

1. Принцип розвивальної освіти, відповідно до якого головною метою є розвиток дитини.
2. Принцип наукової обґрунтованості та практичної застосовності – зміст роботи відповідає основним положенням вікової психології та дошкільної педагогіки, та має можливість реалізації в масовій практиці дошкільної освіти.

Підходи в роботі з технологією мнемотехніка:

- системний – технологія мнемотехніка використовується в системі навчання та виховання;

- особистісний – з урахуванням можливостей і потреб кожної дитини;
- діяльнісний – розвиток дитини відбувається в діяльності, вона читає запропоновані педагогом схеми, таблиці та складає свої;
- діалогічний – процес навчання відбувається у формі діалогу;
- культурологічний – дитина розширює словниковий запас, розвиває зв'язне мовлення, вчиться граматично правильно говорити;
- інформаційний – дитина через схеми та таблиці сприймає, переробляє та відтворює інформацію про навколишній світ.

Під час проведення занять із розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки перед логопедом стоять наступні завдання:

- 1) Закріплення та розвиток у дітей навичок мовленнєвого спілкування, мовленнєвої комунікації.
- 2) Формування навичок побудови зв'язних монологічних висловлювань.
- 3) Розвиток навичок контролю та самоконтролю за побудовою зв'язних монологічних висловлювань.
- 4) Цілеспрямований вплив на активізацію та розвиток низки психічних процесів (сприйняття, пам'яті, уяви, мислення, тісно пов'язаних із формуванням навичок усного мовленнєвого повідомлення).
- 5) Поступовий перехід від формування в дітей репродуктивних форм мовлення (з опорою на зразок) до самостійних, від висловлювань з опорою на наочність до висловлювань за власним задумом.

Опорні картинки, мнемодоріжки, мнемотаблиці допомагають дітям вибудувати логічну, послідовну розповідь, активізувати розумову діяльність, а також слуховий, зоровий аналізатори, які часто виступають як компенсаторні механізми.

Гіпотезою дослідження стало те, що застосування на практиці засобів мнемотехніки дасть змогу:

- привернути увагу педагогів і батьків до проблеми формування зв'язного мовлення в дошкільників з порушеннями мовлення;
- підвищити мовленнєву активність навчання дошкільнят із порушеннями мовлення завдяки використанню мнемотехніки як графічно зафіксованої програми розповіді в процесі формування в дітей навичок планування зв'язних розгорнутих висловлювань, що сприятиме їхньому подальшому успішному навчанню в ЗСО (Таблиця 2.2.):

Таблиця 2.2.

Прогнозовані результати роботи з застосування мнемотехнічних засобів для розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення

Діти	Батьки	Педагоги
1. Підвищення самостійності дітей під час роботи над мовленнєвим висловлюванням.	1. Потреба у співпраці з ЗДО.	1. Підвищення професійної майстерності.
2. Складання різних типів оповідань за допомогою графічних аналогій	2. Підвищення зацікавленості батьків у розвитку мовленнєвої активності дітей	2. Підвищення інтересу до проблеми розвитку зв'язного мовлення через знайомство педагогів з прийомами мнемотехніки та їх практичним значенням у різних сторонах життя.
3. Поліпшення показників зв'язності, послідовності,	3. Знайомство батьків з програмним змістом за	3. Впровадження в педагогічний процес досвіду роботи за

інформативності мовлення поряд із вираженими позитивними зрушеннями в лексико-граматичному оформленні розповідей (ускладнення структури речень, зменшення кількості помилок у їх оформленні).	розділом «Зв'язне мовлення» та роботою педагогів під час розв'язання цього завдання.	даною проблемою (Формування практичних умінь щодо використання методу мнемотехніки в розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення).
4. Розширення знань про характерні особливості предметів і явищ навколишнього світу.	4 Оволодіння батьками мнемотехнічними прийомами в роботі з дітьми.	
5. Формування артикуляційного праксису.	5 Розширення педагогічних знань батьків у питанні готовності дітей до школи.	
6. Розвиток психічних процесів (різних видів пам'яті, уваги, мислення).		

Таким чином, робота з засобами мнемотехніки являє собою систему оптимальних педагогічних умов, що забезпечують успішний розвиток зв'язного мовлення за допомогою мнемотехніки.

Умови включають у себе:

– **Організаційні** – принципи та підходи до організації освітньої діяльності, організаційні форми (спільна діяльність дітей і дорослих, самостійна діяльність дітей).

- **Програмно-методичні** – методичні рекомендації вихователям, картотека мнемотаблиць, творчі завдання для дітей.
- **Технологічні** – засоби, методи та прийоми розвитку мовленнєвої активності дітей за допомогою мнемотехніки.
- **Матеріально-технічні** – збагачене розвивальне предметно-просторове середовище старшої групи компенсувального спрямування.
- **Соціокультурні** – взаємодія з батьками вихованців.
- **Моніторингові** – діагностичний інструментарій: діагностичні методики для контролю та оцінювання рівня розвитку мовленнєвої активності у старших дошкільників з порушеннями мовлення.
- **Кадрові** – вчитель-логопед, вихователі.

З урахуванням усіх умов та факторів нами було складено перспективне планування щодо цілеспрямованого використання мнемотаблиць у безпосередньо освітній діяльності з урахуванням календарно-тематичного плану та на основі діагностики розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Заняття проводилися з експериментальною групою дошкільнят з порушеннями мовлення двічі на тиждень у першій половині дня впродовж 30 хвилин у період із грудня 2022 по лютий 2023(Фрагмент плану представлено в Таблиці 2.3):

Таблиця 2.3.

Фрагмент плану занять з розвитку мовленнєвої активності засобами мнемотехніки у старших дошкільників із ЗНМ III рівня

Тема заняття	Зміст заняття
1	2
Пізнавальний розвиток «Геометрична	Завдання цієї мнемотаблиці – закріпити уявлення про властивості квадрата. Квадрат розташовуємо в центрі таблиці. Усі інші елементи відображають якісь

<p>фігура квадрат » (Додаток Г)</p>	<p>властивості або особливості цієї фігури. Цифра чотири може позначати, що у квадрата чотири боки; у стільця чотири ніжки і стілець – це перевернута четвірка; з літери «К» починається слово «квадрат»; якщо з'єднати два трикутники, то вийде квадрат; «ялинка» з чотирьох кутів позначає, що в квадрата чотири кути, так само як і в стола. Таким чином, усі елементи в таблиці взаємопов'язані.</p>
<p>Мовленнєвий розвиток «Меблі» (за лексичною темою «Меблі») (Додаток Д)</p>	<p>Складання описової розповіді про меблі. Дітям пропонується картинка меблів, вони називають «що це?», потім слідуючи по кожному квадрату, починають описувати меблі: як використовують?, для якого приміщення призначені, з якого матеріалу зроблені та яким кольором, називають деталі, з яких складаються меблі, яку мають форму та як доглядають за меблями.</p>
<p>Художньо-естетичний розвиток – розучування вірша (Золоте курчатко) (Додаток Ж)</p>	<p>Золоте курчатко В золотій торбинці Принесло сьогодні Літери дитинці. А дитина з літер Збудувала слово. І звучить, як пісня, Українська мова.</p>
<p>Мовленнєвий розвиток «Тварини» (Додаток З)</p>	<p>Мета: вчити дітей складати описову розповідь Завдання: вчити дітей складати описові розповіді про тварин, використовуючи при цьому план-схему; продовжувати вчити зв'язного мовлення; активізувати словник за темою; розвивати пам'ять, словесно - логічне мислення, увагу, виховувати доброзичливі</p>

	<p>ставлення до домашніх тварин; виховувати доброзичливе ставлення до тварин; вчити дітей працювати в колективі.</p>
<p>Художньо-естетичний розвиток – розуміння вірша (Морозець, морозець) (Додаток І)</p>	<p>Морозець, морозець! Не щипай за щічки. Теплі валянки у нас. Шубки й рукавички. Морозець, морозець! Плещемо в долоні. У дівчаток і хлоп'ят Носики червоні.</p>
<p>Літературне читання «Їжачок»</p>	<p>Вгадай мене! Я – тварина дика, живу в лісі. Мій будиночок під кущиком. Тіло вкрите голками. На спині голки сірого кольору, шерсть на животу та лапках – також сірого. Вушка маленькі, круглі. У мене короткий хвостик, лапки, теж короткі. Харчуюся я дрібними тваринами: жабами, равликами.</p>
<p>Мовленнєвий розвиток «Професії» (Додаток К)</p>	<p>У даній мнемотаблиці представлено послідовне розповідання про професії. Спершу діти називають професію. Потім розповідають де місце роботи, яку роботу виконує людина даної професії. Який спец одяг носить людина даної професії, які необхідні інструменти та про ставлення людини до професії.</p>
<p>Літературне читання «Білка»</p>	<p>Вгадай мене! Я – тварина дика, живу в лісі. Мій будиночок у дуплі дерева. Влітку в мене шубка руда, а взимку – сіра. Вушка маленькі, трикутні, з китицями. У мене довгий пишний хвіст, лапки передні коротші, задні довші. Харчуюся я горіхами, грибами, ягодами, насінням рослин. Роблю запаси на зиму. (Я білка)</p>

Для реалізації використання мнемо таблиць за представленим планом нами було складено комплекс підібраних готових й самостійно розроблених мнемотаблиць для розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня.

Мнемотехніка багатофункціональна. На її основі ми створювали різноманітні дидактичні ігри.

Зауважимо, що, продумуючи різноманітні моделі використання мнемотехнічних засобів з дітьми, необхідно лише дотримуватися таких вимог:

- модель має відображати узагальнений образ предмета;
- розкривати суттєве в об'єкті;
- задум зі створення моделі слід обговорювати з дітьми, щоб вона була їм зрозуміла.

Паралельно з цією роботою ми використовували мовленнєві ігри, настільно-друковані ігри, які допомагали дітям з порушеннями мовлення навчитися класифікувати предмети, розвивати мовлення, зорове сприйняття, образне та логічне мислення, увагу, спостережливість, інтерес до навколишнього світу, навички самоперевірки.

Наведемо приклади ігр, які ми використовували в роботі з дітьми.

Гра «Скарбничка слів».

Зміст гри: Діти «збирають » нові слова в скарбничку, тобто малюють або позначають за допомогою символів. Дітям пропонується пригадати слова, які вони «поклали » в скарбничку слів, і скласти з ними речення або розповідь.

Гра «Відгадай, яка пора року?».

Зміст гри: дітям пропонуються мнемодоріжки: дитина визначає пору року і складає за мнемодоріжкою коротку описову розповідь.

Гра «Вгадай тварину».

Зміст гри: дітям пропонуються мнемотаблиці, на яких схематично зображені відмінні ознаки тієї чи іншої тварини. Дитина перераховує ознаки і визначає тварину, після чого пропонується скласти зв'язну розповідь про цю тварину.

Гра «Яка казка сховалася?».

Зміст роботи: 1.Впізнати казку за головними героями. 2. пригадати зміст казки. 3.Розповісти казку за мнемотаблицею.

Гри з розрізаними мнемотаблицями.

Завдання:

- відновити послідовність картинок за пам'яттю і скласти розповідь;
- відібрати серед кількох картинок ті, що відносяться до даної теми;
- визначити, де повинна знаходитися картинка, що «випала», серед інших;
- знайти зайву картинку;
- знайти помилку в послідовності картинок після прочитання тексту;
- розплутати дві події (пред'являлися дві розрізані мнемотаблиці).

Гра «Не позіхай, потрібну картинку піднімай».

Дорослий читає уривок тексту, а дитина знаходить картинку.

Досвід роботи показав, що оволодіння засобами мнемотехніки приносять дошкільнятам величезну радість та викликає інтерес та бажання говорити. Вони із задоволенням самостійно виготовляли схеми, мнемотаблиці, не відчуваючи жодних труднощів. Діти готові багаторазово розповідати за допомогою схеми або мнемотаблиці. У них є бажання створювати все нові й нові мнемотаблиці за різними казками,

оповіданнями та віршами (Додатки І-Л).. Кожна дитина демонструвала своє вміння у виготовленні схеми або таблиці та відповідно в умінні розмовляти за її допомогою.

Ігри та ігрові вправи з мнемотехнікою використовувалися в різних формах освітньої діяльності з дітьми: як у безпосередньо освітній діяльності, так і в самостійній діяльності дітей. Використання мнемотехніки полегшувало та прискорювало процес запам'ятовування та засвоєння запропонованого матеріалу, дало змогу перетворити навчання на цікаву та захопливу гру.

Досвід показав ефективність використання прийомів мнемотехніки в роботі з дітьми дошкільного віку з ЗНМ III рівня для розвитку мовленнєвої активності

Просвітницька та профілактична робота з батьками велася через «Куточки для батьків », індивідуальні та колективні консультації, де впродовж року мали змогу познайомитися з матеріалом про особливості розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку за допомогою мнемотаблиць.

Форми роботи з батьками:

- 1) Консультація про особливості розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення.
- 2) Індивідуальні бесіди з рекомендаціями.
- 3) Батьківські збори з показом фрагментів освітньої діяльності з метою звернути увагу батьків на мовленнєвий бік розвитку дошкільнят.
- 4) Рекомендації щодо вибору та придбання розвивальних ігор для дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.
- 5) Підбір і демонстрація спеціальної літератури, спрямованої на розвиток мовленнєвої активності прийомами мнемотехніки.
- 6) Роз'яснювальна та освітня робота.

2.3. Визначення ефективності системи логопедичної роботи із застосуванням мнемотехніки для формування мовленнєвої активності старших дошкільників з порушеннями мовлення

Ефективність виокремлених у роботі педагогічних умов розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення засобами мнемотехніки підтвердилася позитивною динамікою в якісному та кількісному показниках рівні розвитку мовленнєвої активності дітей з порушеннями мовлення (Рис. 2.4):

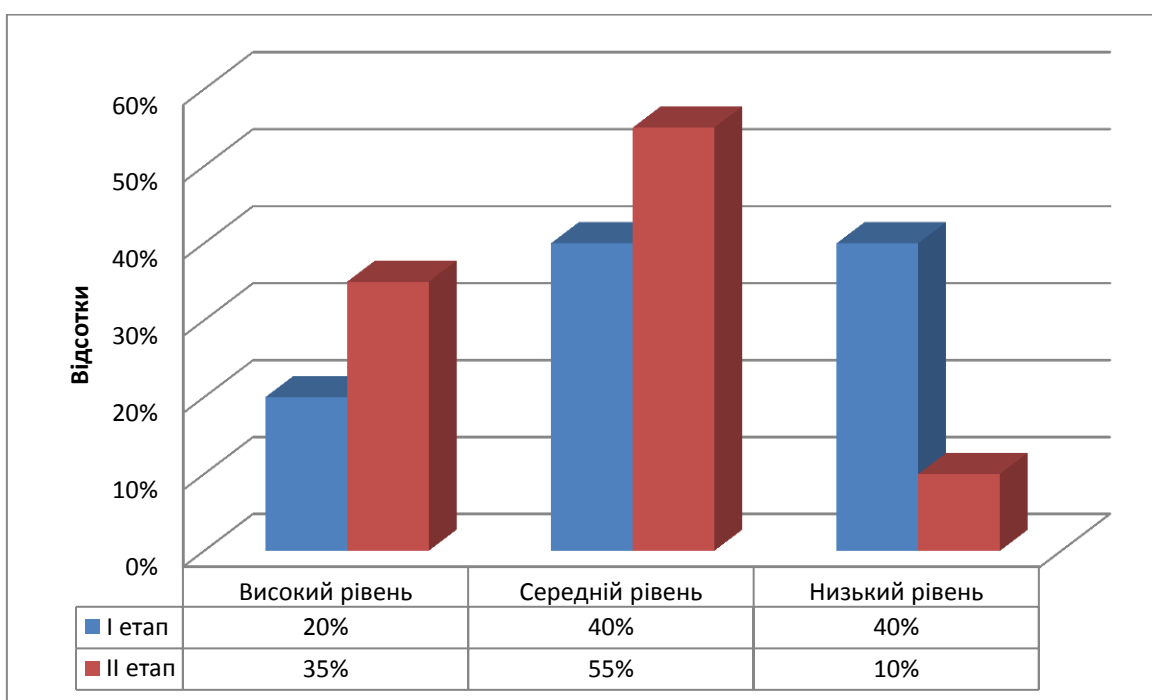

Рис. 2.4. Порівняльний аналіз рівнів розвитку загальної мовленнєвої активності у дітей з ЗНМ III рівня (8 осіб) на I та II етапах емпіричного дослідження (без використання засобів мнемотехніки та з використанням засобів мнемотехніки)

Також ми пропонували дітям серію діагностичних завдань стосовно вивчення рівня розвитку зв'язного монологічного мовлення (Таблиця 2.4.):

Таблиця 2.4.

Діагностична карта вивчення рівня розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Показники	Діагностичні завдання
Уміння складати закінчене висловлювання на рівні фрази	Діагностичне завдання 1. "Ситуаційні картинки"
Уміння встановлювати лексико-смилові відносини між предметами та передавати їх у вигляді закінченої фрази висловлювання	Діагностичне завдання 2. "Три картинки"
Уміння відтворювати невеликий за обсягом і простий за структурою літературний текст	Діагностичне завдання 3. "Розкажи казку"
Уміння складати зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту послідовних фрагментів-епізодів	Діагностичне завдання 4. "Розповідь за сюжетом"
Уміння складати розповідь-опис	Діагностичне завдання 5. "Опиши предмет"

Так, наприклад, в діагностичному завданні 4 «Розповідь за сюжетом» дітям пропонувалося скласти зв'язну сюжетну розповідь на основі наочного змісту послідовних фрагментів епізодів.

Матеріал: серії картинок за сюжетами.

Зміст: перед дитиною в певній послідовності викладають сюжетні картинки. Після дитині дають інструкцію: подивися уважно на розкладені картинки та склади за ними послідовну розповідь. У разі труднощів педагог за допомогою навідних запитань або жестів надає допомогу дитині.

Критерії оцінювання:

1 бал низький рівень дитина не змогла скласти розповідь самостійно, їй була потрібна допомога педагога, дитина пропускала в розповіді багато моментів і навіть цілі фрагменти.

2 бали середній рівень - дитина склала розповідь за допомогою педагога, при цьому досить точно відобразила зміст картинок.

3 бали високий рівень - дитина самостійно, повністю і точно склала розповідь.

Під час виконання цього завдання перед дітьми розкладали послідовно серію сюжетних картинок та ставили наступні запитання:

- Хто знайшов кульку в полі?
- Яким було мишеня?
- Чим мишеня займалося в полі?
- Що мишеня стало робити з кулькою?
- Чим закінчилася гра з кулькою?

Результати діагностики вмінь дітей складати розповідь за серією сюжетних фрагментів та за всіма діагностичними завданнями на першому та останньому етапах дослідження (до проведення корекційної роботи засобами мнемотехніки ті після корекційної роботи) подано в додатках Б та В.

Високий рівень мовленнєвої активності в дітей з ЗНМ III рівня зріс на 15 %, середній – також на 15 %. Значно (на 30%) скоротилася кількість дітей, які виявляють низький рівень мовленнєвої активності.

Аналіз отриманих даних дав змогу зробити висновки про ефективність реалізованої корекційно-педагогічної системи, що простежувалося в позитивній динаміці розвитку мовленнєвої активності в дошкільнят з ЗНМ III рівня до та після проведеної колекційної роботи (Рис.2.5.) :

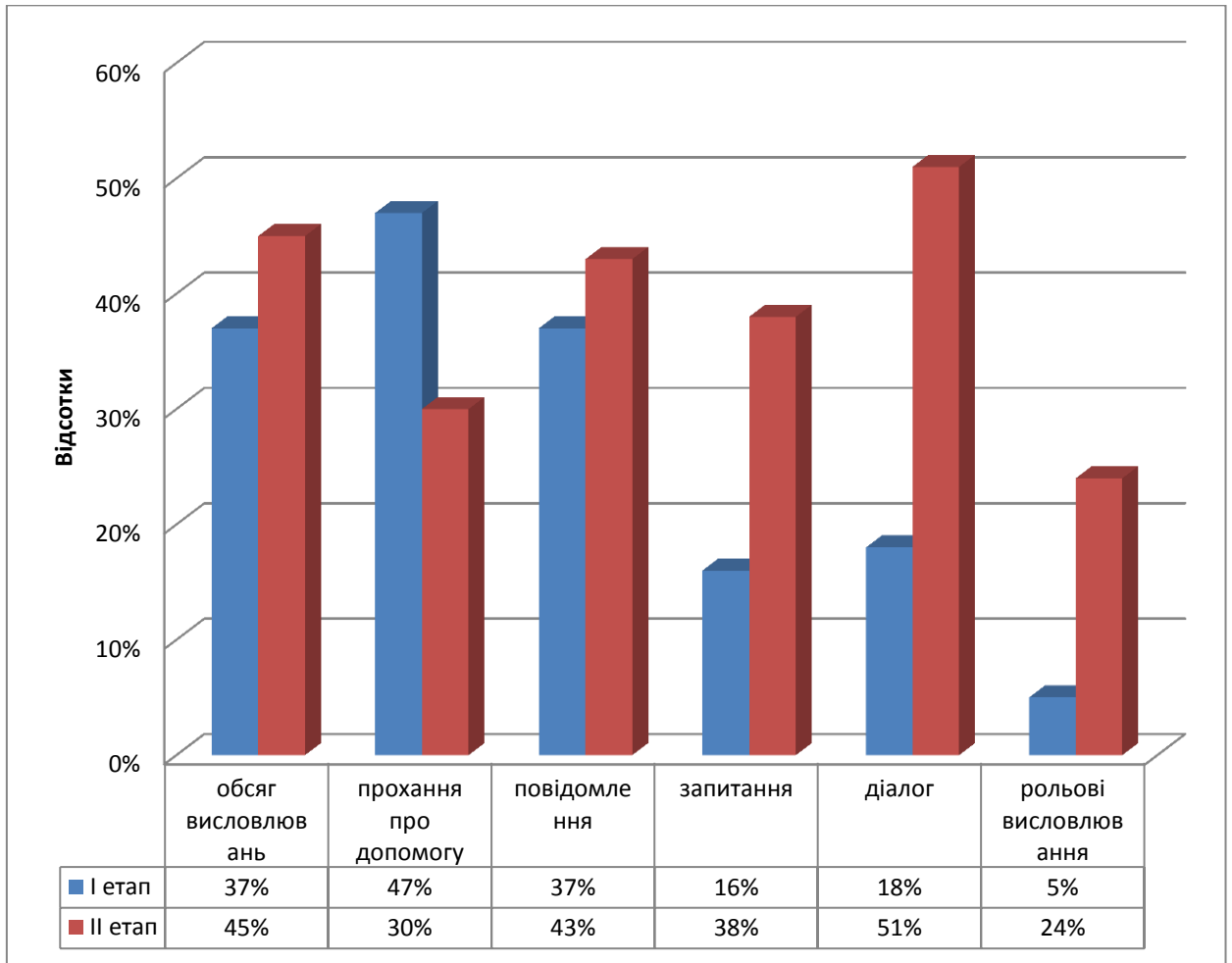

Рис.2.5. Порівняльний аналіз видів мовленнєвої активності у дітей з ЗНМ III рівня (8 осіб) на I та II етапах емпіричного дослідження (без використання засобів мнемотехніки та з використанням засобів мнемотехніки)

Середня кількість ініціативних висловлювань (обсяг висловлювань) після навчання у дітей з ЗНМ III рівня зросла з 14,7 слів за період спостереження до 20,3 слів. Кількість рольових висловлювань збільшилася з 5 % до 24%, тобто майже у 5 разів. Виявляючи інтерес до партнерів по спілкуванню, діти стали частіше звертатися до оточуючих із запитаннями (у середньому з 24 до 32 слів за період спостереження) – відповідно рівень зріс з 16% до 38%, водночас скоротилася кількість звернень по допомогу, що свідчить про підвищення самооцінки, розвиток упевненості в собі.

У процесі проведеної корекційної роботи в дошкільнят з порушеннями мовлення підвищилася мотивація до спілкування: середні показники виникнення діалогу на контрольному етапі зросли майже втричі - з 27 до 77 слів за період спостереження (відповідно з 18% до 51%).

У спілкуванні з оточуючими дошкільнята з ЗНМ III рівня стали більш активними та ініціативними. Причому, їхня мовленнєва активність проявлялася не тільки у зв'язку з конкретною ситуацією, що на думку О.Шарпило [69], є показником низького рівня мовленнєвої активності, а й у вигляді розповідей про свої враження, обговорень людських вчинків, взаємовідносин людей, своєї поведінки та поведінки інших дітей, тобто у формі позаситуативно-особистісних висловлювань, що є вже проявом середнього та високого рівня мовленнєвої активності (рис.2.6.):

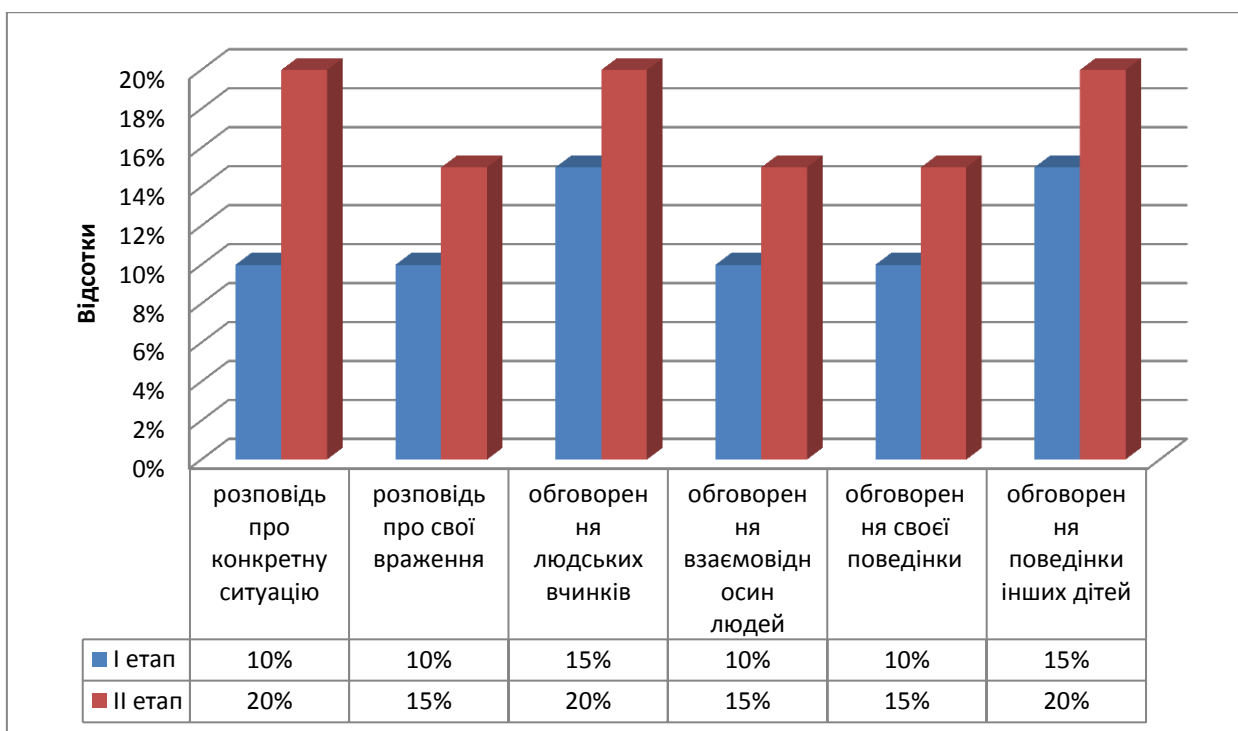

Рис. 2.6. Характер прояву мовленнєвої активності у дітей з ЗНМ III рівня (8 осіб) на I та II етапах емпіричного дослідження (без використання засобів мнемотехніки та з використанням засобів мнемотехніки)

У дошкільнят з порушеннями мовлення посилилася комунікативна спрямованість мовленнєвих висловлювань, орієнтація на партнера. Сформувалися різноманітні стійкі мотиви мовленнєвої взаємодії. Діти навчилися успішно переносити в практику спілкування мовленнєві взірці, уміння та навички, отримані під час корекційної роботи.

Висновки до Розділу II.

Емпіричне дослідження рівня розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення проводилося на базі КЗДО (ясла - садок) комбінованого типу №54 міста Кривий Ріг.

В емпіричному дослідженні брали участь діти старших груп ЗДО з ЗНМ III рівня у кількості 8 осіб та діти з нормою мовленнєвого розвитку (також 8 осіб). Усіх учасників дослідження з порушеннями мовлення було зараховано до логопедичної групи інклюзивно-ресурсним центром (ІРЦ) з висновком «ЗНМ III рівня».

Спостереження показали, що активність мовлення дітей з порушеннями мовлення варіативно виражена залежно від виду діяльності.

Систему корекційно-розвивальної роботи в даному напрямі було розроблено з опорою на основні положення, запропоновані в роботах О.Білаш, О.Денисенко, К.Крутій, А.Чумаченко та Г.Чепурного та складалася з блоків, що реалізовувалися паралельно:

1). Перший блок був спрямований на активізацію діяльності дітей з ЗНМ III рівня та передбачав розвиток невербальних засобів спілкування та емоційного самовираження, формування стійких мотивів спілкування, здатності встановлювати контакт з оточуючими, розвиток упевненості дитини в собі. Основним змістом цього блоку були ігрові вправи та етюди на сприйняття, переживання та вираження емоційних станів у міміці та пантоміміці.

2). Другий блок роботи передбачав розвиток компонентів мовленнєвої діяльності засобами мнемотехніки, підібраних з урахуванням особливостей групи з методичних робіт А.Чумаченка та Г.Чепурного.

3) Третій блок був спрямований на активізацію мовлення дитини в різних видах діяльності за допомогою засобів мнемотехніки. Головними напрямками цього блоку стали: моделювання ігрових ситуацій, у яких дітям пропонували виконання тієї чи іншої ролі, активне застосування запитально-відповідальних конструкцій. Усе це налаштовувало дитину на мовленнєві дії, які очікуються від неї за певних обставин відповідно до запропонованої або обраної ролі.

Доцільність використання засобів мнемотехніки під час розвитку мовленнєвої активності в дітей із ЗНМ III рівня очевидна, тому що розумова діяльність у дошкільному віці перебуває ще на стадії становлення, а переважним видом мислення є наочно-образне.

Для реалізації використання мнемо таблиць за представленим планом нами було складено комплекс підібраних готових й самостійно розроблених мнемотаблиць для розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня.

Ефективність виокремлених у роботі педагогічних умов розвитку мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення засобами мнемотехніки підтвердилася позитивною динамікою в якісному та кількісному показниках рівні розвитку мовленнєвої активності дітей з порушеннями мовлення. Високий рівень мовленнєвої активності в дітей з ЗНМ III рівня зріс на 15 %, середній – також на 15 %. Значно (на 30%) скоротилася кількість дітей, які виявляють низький рівень мовленнєвої активності.

Аналіз отриманих даних дав змогу зробити висновки про ефективність реалізованої корекційно-педагогічної системи, що простежувалося в позитивній динаміці розвитку мовленнєвої активності в дошкільнят з ЗНМ III рівня до та після проведеної колекційної роботи

Таким чином, можна ще раз зробити висновок про те, що застосована система напрямів і технологій активізації мовленнєвого спілкування засобами мнемотехніки позитивно вплинула на кількісні та якісні показники розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з ЗНМ III рівня та може бути використана в практиці корекційної роботи з дітьми, які мають відповідні мовленнєві порушення.

ВИСНОВОК

Теоретичний та експериментальний аналіз досліджень засвідчив що використання мнемотехніки значно підвищує результативність мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення та дітей із ЗНМ III рівня.

2. З'ясовано, що недорозвинення мовлення – це складний мовленнєвий розлад для якого у дітей з нормою слуху та інтелекту відмічають пізнє становлення мовлення, мізерний запас слів, дефекти мови та словотворення. Передбачити для покращення активізації мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та із ЗПР III рівня сприяти впровадженню в освітній процес підібраних і систематизованих засобів мнемотехніки.

Визначено, що мотиваційна сфера дітей з порушеннями мовлення є основним рушієм у комунікативній діяльності дітей з дорослими та однолітками. Діти з порушеннями мовлення не вміють чітко і правильно формулювати свою думку, мовленнєва активність знижена, компетентність не формується. Неясне мовлення дитини ускладнює її взаємодію з оточуючими людьми та не сприяє активному розвитку мовленнєвої діяльності

3. В емпіричному дослідженні взяли участь діти старших груп ЗДО з ЗНМ III рівня та діти з нормою мовленнєвого розвитку. Результати проведено констатуючого етапу засвідчили, що спостереження за обома групами дітей (з ЗНМ III рівня та з нормою мовленнєвого розвитку) показали, що обсяг усіх висловлювань дітей з ЗНМ III рівня майже у 2 рази менший, ніж у дітей із нормою мовленнєвого розвитку та становить 37% від загальної кількості проявів мовленнєвої активності (у дітей із нормою мовленнєвого розвитку, відповідно, – 63%).

Дошкільнята з ЗНМ III рівня частіше виявляли мовленнєву активність у побутових ситуаціях, коли їм необхідна допомога або у відповідь на прохання про допомогу – у 47% випадків (у дітей з нормою мовленнєвого розвитку – 10%).

4. Рідше мовленнєва активність виражалася в повідомленнях – у 37% у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, (у дітей з нормою мовленнєвого розвитку – 72%), 16% дошкільнят з порушеннями мовлення становили звернення у вигляді запитань (діти з нормою мовленнєвого розвитку – 18%). Лише 18% мовленнєвих реакцій дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення переростали в діалог, при цьому діалог у дітей з порушеннями мовлення найчастіше обмежувався кількома реченнями (у дітей із нормою мовленнєвого розвитку частота виникнення діалогів становила 45%, та він був повнішим, змістовнішим). Рольові висловлювання в дітей з порушеннями мовлення відмічені лише в 5% випадках мовленнєвої активності (у дошкільників з нормою мовленнєвого розвитку - 19%).

6. Визначено засоби мнемотехніки, що забезпечують успішне засвоєння знань про особливості об'єктів природи, ефективне запам'ятовування структури розповіді, відтворення інформації та розвиток мовлення за допомогою предметно-схемні моделі а саме: менемотаблиці для вивчення вірша, менемотаблиці для переказу, немотаблиці на слова. Визначили алгоритм та етапи роботи з даним методом. Отримали високу результативність у провадженні мнемотехніки в освітньому процесі, а також: у підвищеній ефективності засвоєння нової інформації, комунікативних та пізнавальних здібностей особистості, логічного та образного мислення, а також активізували мовленнєву активність дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, дітей ЗНМ III рівня та підвищилась мотиваційність у дошкільнят.

За результатами експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації щодо введення в освітню роботу дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення засоби мнемотехніки . Результати формального етапу дослідження засвідчили, що в процесі проведеної корекційної роботи в дошкільнят з порушеннями мовлення ,підвищилася мотивація до спілкування: середні показники виникнення діалогу на контрольному етапі зросли майже втричі - з 27 до 77 слів за період спостереження (відповідно з 18% до 51%).

У спілкуванні з оточуючими дошкільнята з ЗНМ III рівня стали більш активними та ініціативними.

Таким чином, можна ще раз зробити висновок про те, що застосована система напрямів і технологій активізації мовленнєвого спілкування засобами мнемотехніки позитивно вплинула на кількісні та якісні показники розвитку мовленнєвої активності старших дошкільників з ЗНМ III рівня та може бути використана в практиці корекційної роботи з дітьми, які мають відповідні мовленнєві порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арендарук А.О. Проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Medecine/7_86151.doc.htm (дата звернення: 17.04.2023).
2. Бабич Н. М. Допоміжна комунікація як один із засобів формування комунікативних навичок у дітей з порушенням зору та інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2014. С. 6–14.
3. Базима Н. В. До проблеми мовленнєвого розвитку дітей з РДА *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 14. С. 3-6.
4. Базима Н. В. Особливості активної взаємодії дитини з РДА з оточуючим світом . *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. №. 19. С. 6-8.
5. Базима Н. В. Породження мовленнєвого висловлювання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. № 15. С. 27-31.
6. Базима Н. В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: автореф. дис..... канд.пед.наук..Київ. 2014. 22 с.
7. Базима Н. В., Велика С. П. Методика обстеження комунікативної активності старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Логопедія*. 2016. №. 8. С. 3-14.

8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 342 с.
9. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»; за заг. ред. О.В.Низковської, Тернопіль «Мандрівець», 2017. 256 с.
10. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку // «Дитячий садок». - 2015. – № 2. – С. 12-15.
11. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
12. Богуш А. М. Заняття з розвитку мови в дитячому садку. Київ. : Рад. шк., 1986. 342 с.
13. Богуш А. М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. *Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : зб. наук. праць*. Київ ; Запоріжжя, 1998. Вип. 11. С. 5-16.
14. Богуш А. М. Розвиток українського мовлення у дошкільників Київ : Освіта, 1991. 178 с.
15. Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція Київ: Видавництво, 2012. 26с.
16. Бодарева М. І. Інтерференція PECS і системи П. Гальперіна як оптимізація мовленнєвих розладів. *Інноваційна педагогіка*. Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 25. Том 1. С. 130–132.
17. Боряк О. В., Косенко Ю.М. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 35, Т. 1. С. 264–270.
18. Варзацька Л., Янчук О. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості. *УМЛШ*. 2007. № 2. С. 13– 19.
19. Варій М. Й. Психологія: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.

20. Васківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 2016. С.33-38.
21. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. № 20. С. 10-13.
22. Гончаренко А. М., Дятленко Н. М. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою «Стежина». Київ, 2020. 223 с.
23. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей / *Дошкільне виховання*. 2004. № 7. С. 18-19.
24. Грінцова О.М., Гроза О.С. Особливості особистісного розвитку старших дошкільників з ЗНМ. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2011. С. 322-326.
25. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
26. Дитина: освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г.В.Беленька, О.Л.Богініч, Н.І.Богданець-Білоskalенко та ін. ; наук. кер. В.О.Огнев'юк. Київ, 2016. 304 с.
27. Душка А. Л. Проблеми корекції недоліків розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення в умовах дошкільної спеціальної освітньої установи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2013. №. 23 (2). С. 210-218.
28. Дюсембіна А.С. Мнемотехнічні прийоми як засіб корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. *Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти*. Харків, 2023. С.369-372.

29. Єлік А. В. Прийоми стимуляції мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку. *Магістерські студії: альманах*. Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 21. С. 229-231.
30. Єнгаличева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2014. Вип. 50. С. 87-91.
31. Загнітко А. П. Домрачева І. Р. Основи мовленнєвої діяльності. Донецьк: Український культурологічний центр, 2001. 56 с.
32. Ільїна Н. В. Проблема формування образного мовлення у дітей дошкільного віку в нормальному та патологічному онтогенезі. *Педагогічні науки: зб. наук, праць*. Вип. 56. Херсон : Видавництво ХДУ, 2010. С. 169-174.
33. Ільїна Н.В. Формування образного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Автореф...дис..канд пед. наук. 13.00.03. корекційна педагогіка. Київ. 2011. 24 с.
34. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 144 с.
35. Клименко А. І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2(58). С. 130-135.
36. Кобзева І. М., Переворська О. І. Організація корекційної роботи як основа формування комунікативної готовності дошкільників із знім ііі рівня до шкільного навчання. *Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference*. Prague, Czech Republic. 2022. С. 463-467.
37. Колупаєва А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Вид. допов. та переробл. Київ : Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

38. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2-х ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років. Київ: ТОВ МЦФЕР-Україна, 2019. 452 с.
39. Конопляста С. Ю. , Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. за ред. М. К. Шеремет. Київ: Знання, 2010. 293 с.
40. Крутій К. Л. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 160 с.
41. Крутій К. Л. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєво пасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС Лтд», 2003. 320 с.
42. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. Київ. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 343
43. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2(49). С. 118-121
44. Мальцева Ю. О., Зелінська-Любченко К.О. Методика дослідження стану звязного мовлення дітей із ЗНМ середнього дошкільного віку *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (14 квітня 2017 р., м. Суми) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий ін-т фізичної культури, Кафедра логопедії ; Управління освіти і науки Сумської міської ради ; [редкол.: А. А. Сбруєва, Г. Ю. Ніколаї, В. С. Бугрій та ін.]. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 89-92.
45. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал. Київ : Літера ЛТД, 2003. 104 с.
46. Мартиненко І. В. До проблеми порушень комунікації у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені МП*

Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія 2010. С.288-290.

47. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Логопедія*. 2012. №. 2. С. 44-48.

48. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. С.342-348.

49. Мартиненко І. В. Сучасні логопедичні технології у подоланні мовленнєвих розладів у дітей із порушенням психофізичного розвитку. *Логопед*. 2011. № 1. С. 41-47.

50. Мартиненко І. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. №. 4. С. 33-42.

51. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Годлевська В. Г. Основи психології та педагогіки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2009. 163 с.

52. Міщенко М. С., Таран О. П. Мотивація до подолання мовленнєвих порушень як провідний чинник корекції мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Вісник факультету корекційної та соціальної педагогіки та психології КПНУ імені Івана Огієнка*. Випуск 9. 2018. №. 9. С. 189-194.

53. Огнев'юк В. О. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2020. 304 с.

54. Піроженко Т. О. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». / Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук, О. С. Рогозянський. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.

55. Потапенко О. М., Опанасюк І. С. Сучасні підходи до вивчення особистості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2012. №. 21. С. 225-227.

56. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

57. Пулавська Н. Б. Складання серіації завдань з розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку засобом мнемотехніки : кваліфікаційна робота; науковий керівник: доцент, канд. соц. наук Т. Г. Коломоєць. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 69 с.

58. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 284 с.

59. Рібцун Ю. В. Обстеження лексичної сторони імпресивного мовлення дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. Київ., 2007. Вип. 4. С. 95–103.

60. Рібцун Ю. В., Василенко І. М. До проблеми формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. №. 9. С. 92-97.

61. Рібцун Ю. Дитина з порушеннями мовленнєвого розвитку Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

62. Руденко Т. Ю. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 13-14 травня 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С.49-53.

63. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини: Підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с. .
64. Січкачук Н. Д. Використання невербальних засобів спілкування на логопедичних заняттях зі старшими дошкільниками. *Науковий часопис імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 22. С. 243–245.
65. Сляднева А. С. Логопедичний супровід батьків, які виховують дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення: кваліфікаційна робота магістра; наук. керівник Г. Б. Соколова: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2022. 67 с.
66. Трофименко Л. І. Особливості розвитку особистості дошкільників з мовленнєвими порушеннями. *Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами*. 2018. Т. 8. С. 224-229.
67. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 126 с.
68. Чумаченко А., Гаврилівна Л. Мнемотехніка для дошкільнят. Видавництво «Шкільний світ». -2019 р. 168 с.
69. Шарпило О. В. Психологічні особливості поведінки дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр; науковий керівник Т. Г. Харченко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 70 с.
70. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 672 с.
71. Штанькевич З. С., Горішна Н. М. Особливості лексико-граматичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвитком

мовлення. Житомир, вид-во державного університету імені Івана Франка. 2023. 302 с..

72. Яковенко А. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до школи. Витоки педагогічної майстерності. 2017. №. 20. С. 251-256.

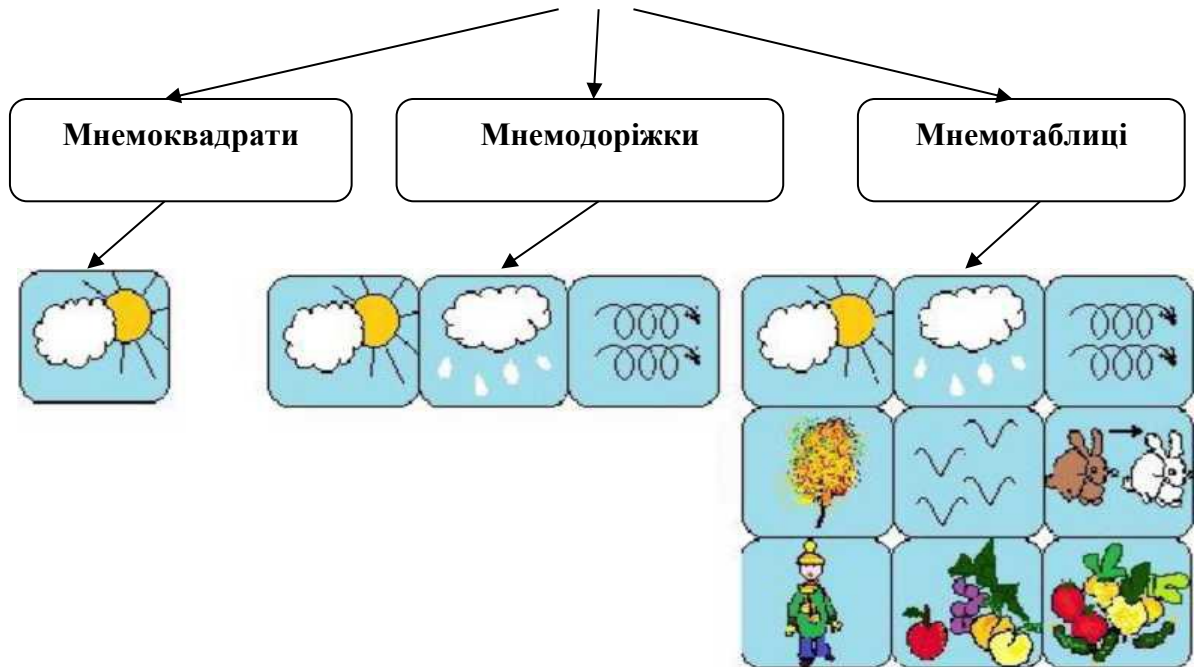
73. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 24. С. 273-277.

74. Ярмощук О. О., Василюк В. М. Використання мнемотехніки як активного методу навчання. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 182-189.

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура засобів мнемотехніки

Додаток Б.

**Рівні розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей з ЗНМ на
першому етапі дослідження до проведення корекційної роботи
засобами мнемотехніки**

№	Діагностичне завдання 1	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Загальний рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	СР	СР	НР	НР	НР	НР
2	НР	НР	НР	НР	НР	НР
3	СР	НР	СР	СР	СР	СР
4	СР	СР	СР	СР	СР	СР
5	СР	СР	НР	НР	НР	НР
6	СР	СР	СР	СР	СР	СР
7	НР	НР	НР	НР	НР	НР
8	НР	НР	НР	НР	НР	НР

ВР – 0 дітей

СР – 3 дитини

НР – 5 дітей

Додаток В

Рівні розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей з ЗНМ на останньому етапі дослідження після проведення корекційної роботи засобами мнемотехніки

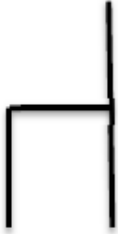
№	Діагностичне завдання 1	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Діагностичне завдання	Загальний рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	СР	СР	НР	СР	НР	СР
2	НР	НР	НР	НР	НР	НР
3	ВР	СР	ВР	СР	СР	ВР
4	СР	СР	СР	СР	СР	СР
5	СР	СР	НР	СР	НР	СР
6	СР	ВР	ВР	ВР	ВР	ВР
7	НР	НР	СР	НР	СР	НР
8	СР	СР	НР	НР	НР	НР

ВР – 2 дитини

СР – 3 дитини

НР – 3 дитини

Мнемотабліца «КВАДРАТ»

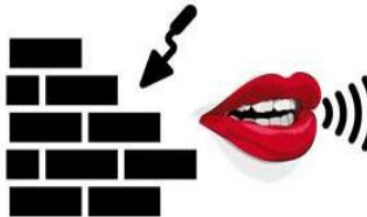

4		
		
К	2	

Мнемотаблиця «Меблі»

 Розкажи про меблі

			
Що це?	Як використовують?	Для якого помешкання?	Який колір? Матеріал?
			

Мнемотабліця «Золоте курчатко»

 <p>Золоте курчатко</p>	 <p>в золотій торбинці</p>	 <p>принесло сьогодні</p>
 <p>літери дитинці.</p>	 <p>А дитина з літер</p>	 <p>збудувала слово.</p>
 <p>І звучить, як пісня,</p>	 <p>Українська мова.</p>	<p>Українська мова Золоте курчатко В золотій торбинці Принесло сьогодні Літери дитинці. А дитина з літер Збудувала слово. І звучить, як пісня, Українська мова.</p>

Мнемотабліця «Тварини»

Розкажи про тварин

			
<p>Хто це?</p>	<p>Чим вкрито тіло? Якого кольору?</p>	<p>Які має частини тіла?</p>	<p>Як розмовляє?</p>
			

Мнемотабліця «Морозець»

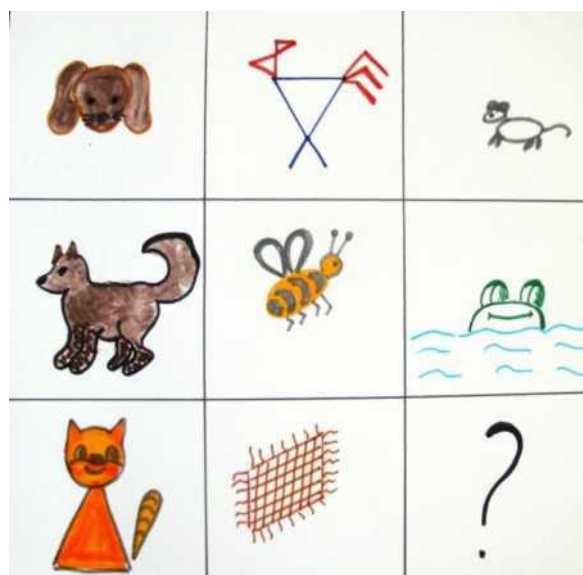
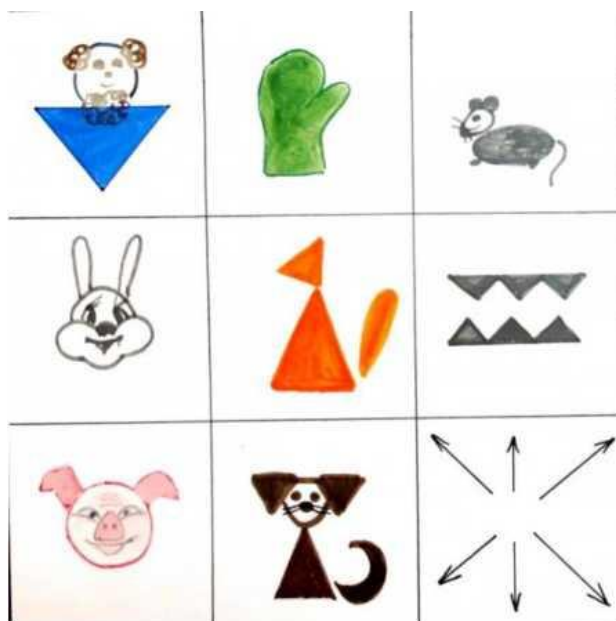
Мнемотабліця «Професії»

Розкажи про професію

		
Як називається?	Місце роботи ?	Яку роботу виконує?
		

Додаток Л

Зразки мнемотаблиць, створених дітьми

Додаток М

Зразок створення мнемотаблиці для розповіді за картиною

